

DEMOKRAT PARTİ İKTİDARININ SON YILINDA BAŞBAKAN ADNAN MENDERES'İN ADANA, MERSİN, MARAŞ VE HATAY ZİYARETLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Cengiz ŞAVKILI*

Öz

Demokrat Parti, CHP içinden çıkan muhalefet hareketinin bir siyasi yapıya dönüşmesi sonucunda 7 Ocak 1946'da kurulmuştur. 21 Temmuz 1946'da yapılan seçimlerde DP, seçim sistemi yüzünden çok başarılı olamamasına rağmen, büyük şehirlerde aldığı oy oldukça dikkate değerdi. DP, 1950 seçimlerinde uygulanan tek dereceli seçim sistemi ve köylere kadar giderek halk ile temas kurması sonucunda iktidara gelmiştir. 1950 seçimlerine göre 1954'te oy kaybına uğrayan DP, yine de Meclis'te ezici bir çoğunluğa ulaşmıştır. 1957 seçimleri öncesinde iktidar ile muhalefet arasındaki gerginlikler arttığı gibi DP içindeki muhalifler de seslerini yükseltmişlerdi. 1957 seçiminde DP'nin oyları %50'nin altına düşmüş ve parti kan kaybetmiştir.

1960 yılına gelindiğinde basın seçim haberleri yapmaya başlamıştı. Hem iktidar hem de muhalefet parti liderleri halk ile buluşarak, politikalarını anlatmak için yurt içinde ziyaretlere önem verdiler. Politikacıların yapmış oldukları yurt gezilerinin en önemli vasfı, ziyaret edilen bölge halkının nabzını tutmaya yardım etmesi ve politikacıların elde ettikleri veriler ışığında politikalarını belirlemeleridir. Özellikle seçimler öncesinde yapılan geziler, DP'nin icraatlarının bir propaganda unsuru olarak karşımıza çıkarken; seçimler sonrası ziyaretler ise parti politikasının bir muhasebesinin yapılmasına fırsat vermekteydi. Adnan Menderes, DP'nin iktidarda çalkantılı günler geçirdiği 1960 yılında; Adana, Mersin, Maraş ve Hatay'a ziyaretler gerçekleştirmiştir. Başbakan, bu ziyaretlerinde temel atma ve açılış yapma törenlerine katılmış, belediyeyi, vilayet idarelerini ziyaret etmiş; partililerin sıkıntılarını dinlemiş ve sorunların giderilmesi için ilgili mercilere talimatlar vermiştir. Başbakan'ı ziyaretleri esnasında, mülki ve askerî yetkililerin yanı sıra kalabalık bir vatandaş topluluğunun karşılaması, Başbakan ve DP'liler için ayrı bir moral kaynağı olmuştur.

Anahtar kelimeler: Demokrat Parti, Adnan Menderes, Adana, Hatay, Maraş, Mersin.

* Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

**The Visits Of Prime Minister Adnan Menderes To
Adana, Mersin, Maras And Hatay In The Last Year Of The
Democrat Party**

Abstract

The Democratic Party was formed on January 7, 1946 as a result of the political movement of the opposition movement from the CHP. Its founding members we reall well-respected figures in the RPP before breaking off and establishing the Democrat Party. Although the DP was not very successful due to the electoral system in the election shield on July 21, 1946, its vote in major cities was quite remarkable. The Democrat Party came to power as a result of a single-grade electoral system applied in the 1950 election sand increasing contact with the villagers. According to the 1950 elections, the DP, which lost its vote in 1954, still reached an overwhelming majority in the Parliament. As tensions between power and the opposition increased before the elections in 1957, oppositions in DP also raised their voices. At the election of 1957, the Democrat Party fell below 50% and the party lost a significant amount of votes.

The press started to make election news in 1960. In this process, both the ruling and opposition party leader spaid attention to domestic visits to tell their politics by meeting the people. The most important qualification of domestic trips by politicians is to help keep the pulse of the people of there gions visit edand to determine their policies in the light of politics. In this regard, while the pre-election trips of the DP mean a propaganda of actions of the party. The post-election visits gave the opportunity to make an account of the party policy. When the DP experience turbulent days in power in 1960; Adnan Menderes visited Adana, Mersin, Maras and Hatay in the same year. During these visits, the prime minister participated in ground breaking and opening ceremonies, visited the municipality, provincial administrations; listened to the troubles of the party members and gave instructions to the concerned department store solve the problems. There caption of a crowded citizen ry community, as well as property and military authorities welcomed the prime minister during his visit sand this gave a significant moral to the prime minister and the DP.

Keywords: Democrat Party, Adnan Menderes, Adana, Hatay, Maras, Mersin.

Giriş

26 Aralık 1938'de toplanan CHP 1. Olağanüstü Kurultayı, CHP tüzüğünde bazı değişiklikler yapmıştır. Değişikliğe göre Atatürk, CHP'nin banisi ve ebedi başkanı; İsmet İnönü ise CHP'nin değişmez genel başkanı ve Türkiye'nin "milli şefi" ilan edilmiştir.¹ İnönü'nün ılımlı bir siyaset izlemesine rağmen 17 Nisan 1940 yılında Köy Enstitüleri Kanunu kabul edilirken oylamaya birçok üyenin katılmaması, CHP'nin içinden "sessiz bir muhalefet" ile karşılaştığını göstermekteydi.² Diğer taraftan 11 Kasım 1942 tarihinde TBMM'de kabul edilen "Varlık Vergisi Kanunu" tek-parti yönetiminin ulaşmış olduğu aşamayı göstermesinin yanı sıra dış siyasal ilişkilerde de olumsuz sonuçlar doğurmuştur.³ II.

¹ Hikmet Bila, *CHP Tarihi (1919-1979)*, 1. Baskı, DMS Doruk Matbaacılık, Ankara 1979, s. 140-141; Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayınları, İstanbul 1996, s. 20.

² Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Matbaacılık, İstanbul 2012, s. 333; Cemil Koçak, "Siyasal Tarih", *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, İstanbul 2000, s. 165.

³ Çetin Yetkin, *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi (1930-1945)*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1983, s. 203.

Dünya Savaşı yıllarında ülke içinde sıkı bir polis rejimi kurulmuş; halk ezilmiş ve karaborsalardan yararlanan yeni bir zengin zümresi türemişti.⁴ Doğal olarak da halk kötü gidişatın faturasını CHP'ye çıkarmıştır.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve bütçe görüşmeleri Türkiye'de muhalefetin canlanması ve örgütlenmesinde çok büyük bir rol oynamıştır. Bütçe oylamasında 368 lehte oya karşı, aralarında Demokrat Parti'nin dört kurucusunun da olduğu beş kişi aleyhte oy kullanmıştı.⁵ Toprak Yasası'nın kabul edilmesi sırasında da, bütçeye olumsuz oy veren yedi milletvekili oy kullanmayarak, tepkilerini göstermişler, ancak bu yedi kişiden Bayar, Menderes, Koraltan ve Köprülü bu yasanın oylanmasından önce parti grubuna "Dörtlü Takrir" olarak bilinen belgeyi vererek, muhalefetlerinin yalnız bütçeye ya da Toprak Yasası'na olmadığını göstermek istemişlerdi. Dörtlü Takrir, CHP'nin üst düzey yönetimi tarafından tepkiyle karşılandı. CHP'li bazı yöneticiler, bunların susturulmasından yana idiler. İsmet İnönü ise yaptığı konuşmada: "Bunu parti içinde yapmasınlar. Çıksınlar karşımıza geçsinler teşkilatlarını kurunsunlar ve ayrı parti olarak mücadeleye girişsinler"⁶ diyerek, sanki onları yönlendirmek istemiştir. CHP'nin şiddetle karşı çıkması sonucunda "Dörtlü Takrir", Halk Partisi Grubu'nda reddedilmiştir.⁷ İlk olarak takrir sahiplerinden Menderes ve Köprülü partiden ihraç edilmiş;⁸ daha sonra Celal Bayar, İzmir milletvekilliğinden istifa etmiş ve Refik Koraltan ise CHP'den çıkarılmıştır.⁹ Sonunda Celal Bayar, Menderes, Köprülü ve Koraltan başta olmak üzere CHP içinden çıkan muhalifler tarafından Demokrat Parti, 7 Ocak 1946 tarihinde resmen kurulmuştur. Partinin kuruluşu, demokrasiyi özleyenleri rahatlattığı kadar; muhalifleri eleştiren CHP'liler tarafından da olumlu karşılanmıştır.¹⁰ İnönü-Bayar görüşmeleri ve kurulan partinin CHP'ye benzer yapısı, zaman zaman "Muvazaa Partisi" iddialarını gündeme getirmiştir.¹¹

DP'nin hızla örgütlenmeye başlaması üzerine CHP, seçim kanunu ve cemiyetler kanununda değişiklikler yapmıştır. Muhalefete hukuksal temeller hazırlayan bu yasal değişikliklerden sonra TBMM, 1947'de yapılması gereken seçimleri öne alarak seçimlerin yenilenmesine karar verdi.¹² Seçimler öncesi

⁴ Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara 1990, s. 3.

⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, VII. Dönem, Cilt: 17, TBMM Basımevi, Ankara 1945, s. 486-512; Eroğul, *a.g.e.*, s. 9.

⁶ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973) -Tek Parti'den Çok Parti'ye (1944-1950)-*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990, s. 67.

⁷ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, Cilt: II, Remzi Kitabevi, İstanbul 1968, s. 430; Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes'in Dramı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1998, s. 126.

⁸ Celâl Bozkurt, *Siyaset Tarihimizde CHP, Dünü Bugünü İdeolojisi*, Yayın Evi ve Tarih Yok, s. 56.

⁹ Koçak, "a.g.m.", s. 180.

¹⁰ Yılmaz Gülcan, *Cumhuriyet Halk Partisi (1923-1946)*, Alfa/Aktüel Kitabevi, Bursa 2001, s. 230-231.

¹¹ Yaşar Özüçetin, "Demokrasiye Geçiş, Demokrat Parti'nin Kuruluşu, 1946 Seçimleri", *Türkler*, Cilt: 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 1414.

¹² Erdoğan Teziç, *Siyasi Partiler (Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye'de Partiler)*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1976, s. 259; Seçimlerin öne alınmasının gerekçesini İsmet İnönü şöyle izah ediyordu: "Seçimi tabi olarak 1947 yılı içerisinde düşünüyorduk. Dış ve iç politika gerçekleri memleket idaresini bir an evvel kararlı kılmak mecburiyetini gösterdi. Çünkü dünyanın hali, geçen sene tahmin ettiğimizden çok daha bulanık ve karanlık olarak uzun bir sürünceme yolunu tutmuştur..." Bkz. Or-

en ilginç gelişme Mareşal Fevzi Çakmak'ın daha güçsüz olan DP'nin bağımsız milletvekilli önerisini kabul etmesi olmuştur.¹³ DP'li yöneticiler yurt gezilerinde devlet işlerinde yolsuzluk vurgusu yaparken; CHP'liler de sert bir şekilde DP'yi eleştirmiştir. Bu sırada DP'nin seçim propagandası afişleri asılmış ve bu afişte havaya kalkmış bir el ve üzerinde "Yeter, Söz Milletindir" yazısı vardı.¹⁴ 1946 seçimlerinde CHP 395, DP 64, Bağımsızlar da 6 milletvekili çıkarmışlardı. Seçimde DP, daha çok büyük şehirlerde kazanmış, CHP ise kırsal kesimlerde daha fazla oy almıştır.¹⁵

Çok partili hayata geçişte en ciddi bunalım 1947 bütçesi görüşmelerinde yaşandı. Görüşmelerde Adnan Menderes, bütçenin iktisadi ve mali durum için köklü tedbirlerden yoksun olduğunu, bürokrasinin çok yaygın hale geldiğini belirtti. Konuşmaya sınırlanan Recep Peker, kürsüye gelerek Menderes'e çattı, Celal Bayar'ı ise halkı isyana teşvik etmekle suçladı. Bu talihsiz sözler üzerine DP Gurubu hemen Meclis'i terk etti.¹⁶ İnönü, gergin havayı yumuşatmak için 12 Temmuz Beyannamesi olarak bilinen bildiri yayınladı. Bazı DP'liler tarafından 12 Temmuz Beyannamesi, CHP ile yapılan gizli bir antlaşma olarak yorumlanmış; Celal Bayar ve Menderes ise eleştirilere çok sert karşılık vermişlerdi.¹⁷ 16 Ocak 1948'de İstanbul İl Başkanı Öner, DP'den istifa etti.¹⁸ Bu gelişmeden sonra partiden ihraçlar başladı ve birçok muhalif DP'li partilerinden ihraç edildiler. İhraçlara tepki gösteren merkez komitesi üyeleri; Yusuf Kemal Tengirşek, Emin Sazak ile beraber altı şahıs partiden çıkarıldılar.¹⁹

Demokrat Parti kendi içinden bazı muhaliflerin çıkmasından sonra iktidara karşı daha sert politikalar izlemeye başlamıştır. İktidar partisi, muhalefet partisi ile ilişkileri yumuşatmak için Şemsettin Günaltay Hükümeti'nin kurulmasını sağlamıştır.²⁰ Günaltay Hükümeti Dönemi'nde seçimlerin dürüst ve serbest bir şekilde yapılabilmesi için, "gizli oy açık tasnif" ve "adli teminat" üzerinde durulmuş ve bu çerçevede 16 Şubat 1950 tarih ve 5545 sayılı "Milletvekili Seçim Kanunu"²¹ çıkarılmıştır. Kanun ile seçimlerin yargıç denetiminde olması ve partilerin seçim propagandalarında radyodan yararlanmaları sağ-

han Cemal Fersoy, *Bir Deüre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*, Mayataş Yayınları, İstanbul 1971, s. 131-132.

¹³ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2004, s. 85.

¹⁴ Ensar Yılmaz, "1946 Seçimlerinde Öne Çıkan Bazı Hususlar", *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2010, s. 183.

¹⁵ Albayrak, *a.g.e.*, s. 90; Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 3. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 250.

¹⁶ Eroğul, *a.g.e.*, s. 20.

¹⁷ Rıfki Salim Burçak, *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş (1945-1950)*, Olgaç Matbaacılık, İstanbul 1979, s. 151-152.

¹⁸ Samet Ağaoğlu, *Siyasi Günlük DP'nin Kuruluşu*, İstanbul 1992, s. 102.

¹⁹ Karpat, *a.g.e.*, s. 183.

²⁰ Hilmi Uran, *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2007, s. 423.

²¹ 171 maddelik "Milletvekili Seçim Kanunu" için bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, VIII. Dönem, Cilt: 24, TBMM Matbaası, Ankara 1950, s. 667-709; *Resmî Gazete*, Sayı: 7438, 21 Şubat 1950, s. 17801-17814.

lanmıştır.²² 1950 seçimlerinin iki önemli özelliği vardı. Bunlardan birincisi güvenilir bir seçim kanunu yapılarak ilk defa tek dereceli seçim sisteminin benimsenmesi, ikincisi ise politikacıların köylere giderek halkla yakın temas kurmalarıdır. Gün geçtikçe halk DP'ye ısınmış ve rüzgâr DP'den yana esmiştir.²³ 14 Mayıs 1950 Milletvekili Genel Seçimi sonuçlarına göre; DP 408, CHP 69, MP 1, Bağımsızlar ise 9 milletvekili çıkarmıştır.²⁴ Seçim sisteminden dolayı CHP oyların %39'unu almasına karşın Meclisteki sandalyelerin yalnızca %14,4'ünü alabildi. CHP'nin yenilgisinde seçim sisteminin yanı sıra 27 yıllık tek parti iktidarının ardından gelen özgürlük ve demokratikleşme atmosferi, devletin vergi toplayan bir kurum olarak algılanması ve bürokrasinin parti-devlet bütünleşmesi ile birlikte halka karşı daha otoriter bir tavır takınması rol oynamıştır.²⁵ Bu politikaların bir sonucu olarak halk, DP'yi iktidara taşımış, CHP'ye ise muhalefet görevini vermiştir.

1954 seçimleri öncesinde önemli gelişmelerden birisi Millet Partisi'nin kapatılmasıdır. Demokratların kendi içlerinden çıkan bu gruba karşı tutumları giderek sertleşmişti. MP mahkeme kararıyla, irticai faaliyetlerde bulunduğu gerekçesiyle 27 Ocak 1954'te kapatıldı.²⁶ Partinin kapatılmasından çok kısa bir süre sonra Enis Akaygen, Osman Bölükbaşı, Ahmet Tahtakılıç ve Suphi Batur başta olmak üzere bir kısım eski MP'liler tarafından 10 Şubat 1954'te "Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP)" adıyla yeni bir parti kurulmuştur.²⁷ CMP, bir bildiri yayınlayarak muhalefet partilerini iktidara karşı işbirliği yapmaya davet etti. 2 Mayıs 1954 tarihinde yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde; DP 503, CHP 31, CMP 5, Bağımsızlar ise 2 milletvekili çıkarmıştı.²⁸ CHP'nin yaptığı yanlışlar ile 1954 seçimlerinde uygulanan çoğunluk sistemi birleşince, sonuç CHP için 1950'den çok daha yıkıcı ve ağır olmuştur. CHP oyların 35,11'ini almasına rağmen sadece 31 milletvekili çıkarmış, buna karşın DP oyların 58,42'sini alarak 503 milletvekili çıkarmayı başarmıştır.²⁹

DP'nin 1954 seçim zaferine rağmen sonraki yıllarda iktidar ile muhalefet partileri arasındaki ipler kopma noktasına gelmiştir. DP bir yandan dış politikada ve ekonomide bazı sorunlarla uğraşırken; diğer taraftan da zorlu bir

²² Teziç, *a.g.e.*, s. 262.

²³ Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den Günümüze)*, İmge Kitabevi, Ankara 2004, s. 18-19.

²⁴ Albayrak, *a.g.e.*, s. 171; Kocak, "a.g.m.", s. 193; İstatistik göstergelere göre: DP 416, CHP 69, MP 1, Bağımsızlar da 1 milletvekili çıkarmıştır. Bkz. TÜİK, *İstatistik Göstergeler 1923-2013*, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara 2014, s. 110; Erol Tuncer'e göre ise: DP 415, CHP 69, MP 1, Bağımsızlar 2 milletvekili çıkarmıştır. Bkz. Erol Tuncer, *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)*, 2. Baskı, TESAV Yayınları, Ankara 2003, s. 363.

²⁵ Ayşe Güneş Ayata, *CHP (Örgüt ve İdeoloji)*, 2. Baskı, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2010, s. 76-78.

²⁶ Teziç, *a.g.e.*, s. 266.

²⁷ Mehmet Kabasakal, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960)*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1991, s. 184.

²⁸ Albayrak, *a.g.e.*, s. 259; Partilerin aldıkları oylar ve çıkardıkları milletvekili sayılarında çeşitli kaynaklarda farklı rakamlar görülmektedir. Bkz. Tuncer, *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)*, s. 364; TÜİK, *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara 2012, s. 25.

²⁹ Bila, *a.g.e.*, s. 281; Teziç, *a.g.e.*, s. 267.

muhalefet ile karşılaşmıştır. DP'den ayrılanlar 20 Aralık 1955 tarihinde Hürriyet Partisi'ni kurdular.³⁰ Menderes kabinesi çıkış yolunu CHP'ye karşı daha sert bir muhalefette aramıştır. Dolayısıyla Meclis içindeki kavgalı oturumlar, iktidar-muhalefet ilişkilerini daha da gerginleştirmiştir.³¹ Muhalefet sesini basın ve mitingler vasıtasıyla yükseltmeye başlamıştı. Bu yüzden 27 Haziran 1956'da kabul edilen "Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun" ile siyasal partilerin, seçim propaganda devresi dışında açık hava toplantıları yapmaları yasaklandı.³² Bu kanun üzerine muhalefet Meclisi terk etmiş, fakat boykot etkisiz kalınca tekrar Meclise dönmüştür.³³

Menderes, kötü gidişattan dolayı seçimlerin öne alınmasını sağlamış, ilçe haline getirilen Kırşehir ise yeniden il yapılmıştır.³⁴ Kırşehir'in il yapılması hakkındaki kanun görüşülürken Osman Bölükbaşı, iktidara hakaret ettiği gerekçesiyle suçlu bulunarak, 2 Temmuz 1957'de hapsedilmiştir.³⁵ DP kurucularından Fuat Köprülü'nün DP'den istifa etmesi bardağı taşıran son damla olmuş ve DP seçimleri yenileme kararı almıştır. Seçim öncesi muhalefet partileri; CHP, Hürriyet Partisi, CMP aralarında anlaşarak "güç birliği" yapma kararı aldılar.³⁶ DP ise muhalefetin güç birliğini kırmak için seçim kanununa getirilen kısıtlamalara ek olarak, 11 Eylül 1957 tarih ve 7053 sayılı kanun ile altı ay önce bir partiden ayrılmış olan bir kimsenin başka bir partiden aday olmasının yasaklanmasını sağlamış ve böylece Hürriyet Partisi'ne geçen Fuat Köprülü'nün önünü kesilmiştir.³⁷

Seçim kanununda yapılan değişikliklerin muhalefet partileri arasındaki ittifakı engellemesi sonucunda CHP, seçimlere bağımsız olarak girme kararı aldı.³⁸ Muhalefetin bütün gayretlerine rağmen 27 Ekim 1957 seçimleri DP'nin lehine sonuçlanmıştır. Fakat artık zafer parlak değildi.³⁹ 1957 Milletvekili Ge-

³⁰ Kabasakal, *a.g.e.*, s. 189.

³¹ Teziç, *a.g.e.*, s. 269.

³² Eroğul, *a.g.e.*, s. 194-195; "Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun" için bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, X. Dönem, Cilt: 12, s. 531-555; *Resmî Gazete*, Kanun No: 6761, Sayı: 9346, 30.06.1956, s. 14715.

³³ *Zafer*, 12 Temmuz 1956, s. 1.

³⁴ "Nevşehir Vilayetine Bağlı Kırşehir Kazasında (Kırşehir) Adıyla Yeniden Bir Vilayet Kurulması Hakkında Kanun" için bkz. *Resmî Gazete*, Kanun No: 7001, Sayı 9637, 19.06.1957, s. 17333.

³⁵ *Zafer*, 3 Temmuz 1957, s. 1.

³⁶ Teziç, *a.g.e.*, s. 270.

³⁷ Teziç, *a.g.e.*, s. 270-271; "5545 Sayılı Milletvekilleri Seçim Kanununun 35 ve 109'ncü Maddelerinin Tadiline ve Bu Kanuna Muvakkat Bir Madde İlavetine Dair Kanun" için bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, X. Dönem, Cilt 20, TBMM Matbaası, Ankara 1957, s. 703; *Resmî Gazete*, Kanun No: 7037, Sayı 9704, 12.09.1957, s. 17837.

³⁸ Sedef Bulut, "Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu", *Akademik Bakış*, Cilt: 2, Sayı: 4, Ankara 2009, s. 128-129.

³⁹ DP'nin 424 milletvekili çıkarması tamamen seçim sisteminden kaynaklanmaktaydı. Listeli çoğunluk sistemi "artık ve eksik" temsil meydana getirerek temsilde eşitlik sağlayamamaktadır. Hatta bu sistemde, diğerlerine göre, temsilde adaletsizlik daha da belirgindir. Öyle ki, liste yönteminde, bir seçim çevresinde, çok az bir farkla da olsa çoğunluğu elde eden parti oradaki bütün sandalyeleri kazanmış oluyordu. 1957 seçimlerinde yaşananlar da tam olarak bu durumdu. Bkz. Emine Yavaşgel, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Durum*, 1. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara 2004, s. 100.

nel Seçimi sonuçlarına göre; DP 424, CHP 178, CMP 4, HP 4, Bağımsızlar ve diğerleri ise 4 milletvekili çıkarmıştır.⁴⁰ 1957 seçim sonuçları DP'nin iktidarı boyunca en az katılımın olduğu seçimler olmuştur.⁴¹ Seçim sonuçları CHP için daha kuvvetli bir muhalefet dönemini başlatırken; DP ise iç ve dış çalkantılarla dolu bir döneme girmiştir. Daha da kötüsü CHP ve CMP'nin toplam oyları DP'yi geçmişti.⁴² Yapılan bir çalışmaya göre DP'den CMP'ye %5'lik bir oy; diğer yandan muhtemelen DP seçmeninin oylarını değiştirmesi sonucu da CHP'ye %3'lük bir oy kayması yaşanmıştır.⁴³

1960 yılı, iktidar ve muhalefet açısından gergin ve sıkıntılı başlamıştır. Her ne kadar ilan edilmiş bir erken seçim söz konusu değilse de, gerek iktidar gerek muhalefet seçim için gerekli ön hazırlıklara erken başladılar.⁴⁴ DP ve CHP arasında bir hesaplaşma yılı olarak girilen 1960 yılının başlarında, liderler birbirleriyle kıyasıya rekabet içerisine girmiş ve bu dönemde iki lider de yurt gezilerine çıkmışlardı. Adnan Menderes'in her gittiği yerde muazzam halk kitleleri tarafından karşılanması, halk üzerindeki prestijinin daha da güçlendiğini göstermekteydi. İnönü önemli konuşmalarından birini yaptığı Bursa'ya giderken Başbakan Adnan Menderes de Güney'de geziyordu.⁴⁵

1. Başbakan Adnan Menderes'in 1960 Yılı Adana Ziyareti

1.1. Gezi Öncesi Adana'da Yapılan Hazırlıklar

Başbakan Adnan Menderes 3-7 Ocak 1960'da Adana, Tarsus, Mersin, Silişke ve Erdemli'yi kapsayan güney vilayetlerine yönelik bir geziye çıktı. Menderes'in bu gezideki amacı bir yanda yeni yatırımlar hakkında halkı aydınlatmak, yeni açılışlar yapmak, diğer yanda ise halk ile bütünleşerek moral bulmaktır.⁴⁶ Başbakan Adnan Menderes'in Adana'ya gelecek olması şehirde tam bir seferberliğe neden olmuştur. Başta vilayet olmak üzere belediye, DP il teşkilatı, cemiyetler, hususi teşekküller ve halk, Başbakan'ı karşılamak için günlerce hazırlık yapmışlardı. Şehrin birçok noktalarında taklar kurulmuş; caddeler, bankalar, fabrikalar ve ticarethaneler aydınlatılmıştır. Ayrıca Başbakan'ı karşılamak üzere komşu vilayet, kaza ve köylerinden çok sayıda vatandaş Adana'ya akın etmekteydi. Bu yoğun ilgi üzerine daha 1 Ocak itibari ile otellerde yer kalmamıştı. Vatandaşlar büyük bir heyecanla 3 Ocak Pazar gününü beklemekte ve karşılaşmanın kusursuz yapılması için binlerce döviz hazırlamaktaydılar.⁴⁷ Hazırlanan bu dövizler arasında; "müjde istiyoruz, müjde vereceğiz", "Koca Sinan'ın halefi Koca Menderes", "mutlu elinizle konulacak

⁴⁰ Albayrak, *a.g.e.*, s. 300.

⁴¹ Hikmet Sami Türk, "Türk Seçim Sisteminde Oy Hakkı", *AÜHFD*, Cilt: 26, Sayı: 3-4, 1969, s. 81.

⁴² Turan, *a.g.e.*, s. 133.

⁴³ Haluk Alkan - Hakan Bağcı, "Sosyo-Ekonomik Değişme ve Siyasal Katılma: Kahramanmaraş Örneği 1950-2002", *İÜSBF*, No: 39, Ekim 2008, s. 218.

⁴⁴ Şerif Demir, *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes (1930-1960)*, Marmara Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2009, s. 247.

⁴⁵ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, Cilt: III, Yükselen Matbaası, İstanbul 1968, s. 389.

⁴⁶ Zafer, 7 Ocak 1960; Demir, *a.g.e.*, s. 246.

⁴⁷ *Vatandaş*, Sayı: 3548, 1 Ocak 1960, s. 1-4.

bir avuç taş, bu şehri cennete çevirecektir” gibi ibareler dikkatleri çekmekteydi.⁴⁸ Yeni Adana gazetesinin haberine göre parti farkı gözetilmeksizin herkesin Başbakan’ı karşılamada seferber olması sağlanmak istenmiştir. Belediye Başkanlığının imzasız, numarasız bir tebliğ ile şehirdeki kamyon ve otobüs sahiplerini karşılama işine seferber etmesi büyük bir eleştiri konusu olmuştur. Gazete eleştirilerine devam ederek, hiç temizlik görmemiş sokakların büyük bir gayretle temizlendiğini ve DP il teşkilatının köyleri tarayarak cipler vasıtası ile köylüleri şehre taşıdığını yazmaktaydı. Ayrıca bu taşıma işlerinde resmi araçların da kullanıldığı belirtilmiştir.⁴⁹

Adana’ya yanında çok sayıda bakan, genel müdür ve basın mensubu gelecek olan Başbakan’ı karşılama töreni artık son şeklini almış ve şehrin ana caddelerinde *“Hoş Geldiniz Menderes”* ibareleri yazılmış taklar kurulmuştu. Başbakan’ı taşıyan uçağın tahminen saat: 10.00’da sivil hava alanına inmesi bekleniyordu. Başbakan hava alanında vali, şehrin protokol üyeleri ve zevat tarafından karşılanacaktı. Vatandaş gazetesinin haberine göre Başbakan saat: 10.30’da hava meydanından belediyeye hareket edecek, saat: 11.00’de bir konuşma yapacak, saat: 13.00’de Belediyenin Çukurova Kulübü’nde kendisine bir öğle yemeği verilecekti. Daha sonra Başbakan saat: 16.00’da kazalardan gelen heyetleri kabul edecek ve Ticaret ve Zahir Borsası tarafından Erciyes Palas’ta şerefine akşam yemeği verilecekti.⁵⁰

1.2. Adnan Menderes’in Karşılması, Şehirdeki Temasları ve Konuşması

Başbakan ve DP Genel Başkanı Adnan Menderes, 3 Ocak Pazar günü saat 11.00’de sivil hava alanına inen bir viskont uçağı ile gelmiş ve büyük bir tezahüratla karşılanmıştır. Sabahın erken saatlerinden itibaren belediye tarafından kendilerine belediye emrinde oldukları yolunda tebligatı yapılan kamyon ve otobüsler civar ilçe ve illerden taşıdıkları vatandaşları hava alanı civarına getirmişlerdi. Böylece Menderes’i karşılayacak büyük bir kitle temin edilmiştir. Ayrıca taşıma işi için devlet karayolları, su işleri, bayındırlık müdürlüğü ile diğer resmi dairelere ait kamyon gibi nakil vasıtaları da tamamen seferber edilmiştir. Bunlara ilaveten vatandaşların kendilerine ait özel kamyon ve otobüsleri ile bölgenin en ücra köşelerinden karşılayıcı taşımışlardı.⁵¹ Adana’ya gelen misafirler için 60 kadar taksi tahsis edilmiş ve bu taksilerin her birine gündelik 150 lira para ödenmiştir. Bu da belediyenin taksiler için kasasından 10.000 lira çıkması anlamına gelmekteydi.⁵²

Günlerden beri sabırsızlık ve heyecanla beklenen Menderes, Adana’ya beraberlerinde bakan ve milletvekillerinden oluşan bir heyet ile gelmiştir. Menderes hava meydanına iner inmez mahşeri bir kalabalık tarafından karşılanarak omuzlar üzerinde taşınmış ve bütün Adana çoluk-çocuk yedisinden yetmişine kadar herkes Başbakan’ı bağrına basmıştır. Yol boyunca yüz bini

⁴⁸ *Akşam*, 4 Ocak 1960, s. 1.

⁴⁹ *Yeni Adana*, Sayı: 10481, 1 Ocak 1960, s. 1.

⁵⁰ *Vatandaş*, Sayı: 3549, 2 Ocak 1960, s. 1.

⁵¹ *Yeni Adana*, Sayı: 10482, 4 Ocak 1960, s. 1-4.

⁵² *Ulus*, 4 Ocak 1960, s. 3.

aşan Adanalı, Menderes'e içten gelen sevgi ve tezahüratta bulunmuştur.⁵³ Başbakan'ın konuşma yapacağı belediye binasına kadarki ana cadde, sağlı sollu tüfekleri süngülü askerler tarafından kuşatılmış ve süngülü askerlerin caddelerdeki vazifeleri geç vakitlere kadar devam etmiştir.⁵⁴ Başbakan'ın Adana'da yaptığı konuşmasında üzerinde önemle durduğu başlıca konular; Mersin'de temeli atılacak rafineri tesisiyle, İzmit'te kurulacak rafineri tesisin memleket için sağlayacağı faydalar teşkil etmiştir. Başbakan genel hatları ile halka şöyle seslenmiştir:

“Çok sevgili vatandaşlarımız muhterem Adanalılar gösterdiğiniz emsalsiz muhabbet tezahürlerinden dolayı arkadaşlarımız adına hükümetiniz ve iktidarımız adına naçiz şahsım namına kalbimin en derin köşelerinden gelen şükranlarımızı arz etmek isterim. Bugün göstermiş olduğunuz bu muhabbet ve itimat tezahürleri bir türlü tavsifi üstünde bir haşmet ne azamet arz etmektedir. Bir fani bir beşer kalbinin duyabileceği şükran hislerinin insan samimisini en hararetlisini arz ederken şunu belirtmek isterim ki, DP iktidarımıza karşı göstermiş olduğunuz muhabbet ve itimat tezahürlerini her zaman şükranla yâd etmeye ve bu hislerimi iktidarımız namına burada belirtmeye en zevkli bir vazife telakki etmekteyim. Adana'ya her gelişimde beni kucakladınız hakkımda esirgemediğiniz bu vefa vesilesiyle şükran hislerimin ifadesine fırsat bulduğumdan dolayı kendimi son derece bahtiyar addetmekteyim. Güzel Adana'nın büyük bir neşe ile 5 Ocak Kurtuluş Bayramı'nda aranızda bulunmayı arzu etmekteydim. Lütf karlık ettiniz, bayramunuzdan iki gün evvel davet ettiniz ben de büyük tebalütle icabet ettim. Ayrıca arkadaşlarımız iktidarımıza gösterdiğiniz emsalsiz itimat hislerinin şahidi olmak bahtiyarlığımıza da erişmiş bulunuyorlar. Beni davet eden arkadaşlarıma karşı da bu emsalsiz duyguları hissettirmeye vesile olduklarından dolayı hiç unutmuyacağım şükran borçlarıyla bağlı bulunacağım. Mersin'in ve Adana'nın kurtuluş bayramlarında Mersinliler ve Adanalılarla beraberce bulunmaktan da en büyük bahtiyarlık duyacağım. Ayrıca Adana ve Mersin'i bu ziyaretimiz sırasında bu ayın 6'sında yani üç gün sonra Mersin'de kurulacak büyük rafineri tesislerinin temelini atmak bahtiyarlığımızı beraber duyacağız. Bu rafineri tesislerinden dolayı eminim ki yalnız Mersinliler, Adanalılar Çukurova'nın kahraman evlatları değil bütün Türk Milleti gurur ve bahtiyarlık hissedecektir. Muhterem vatandaşlarımız rafineri deyiş geçmek doğru olmaz. Bunun ehemmiyetini siz Adanalılara birkaç cümle ile belirtmek isterim. Bu tesis senede 3.250.000 ton petrol tasfiye edecek, bize senede 15 ila 20 milyon dolar yani 150 ila 200 milyon liralık ecnebi döviz tasarrufunu mümkün kılacaktır. Bu 3.250.000 tonluk tasfiyehane dediğim zaman ehemmiyetsiz bir tesisin bahis mevzu olduğunu sanmayınız. Mukayese medar olmak üzere şu kadarını arz edeyim. Bir zamanlar Batman'da yapıldığı büyük gururla ifade edilen rafineri ancak 300.000 tondan ibaretti. Şimdi biz yakında onu da 600.000 tona çıkarmış olacağız. Vaktiyle

⁵³ Çukurova, Sayı: 573, 4 Ocak 1960, s. 1; 5 Ocak 1960, s. 1.

⁵⁴ Yeni Adana, Sayı: 10482, 4 Ocak 1960, s. 1-4.

*300.000 tonluk rafineriden iftihar duyarken şimdi sadece Mersin'deki rafinerinin 3.250.000 ton petrol tasfiye edeceğini hesap etmek sizin için mukayeseye imkân verecek büyük bir ölçüdür zannedirim.*⁵⁵

Konuşmasında geçmiş yıllarla bugünkü durumun iktidar lehine neticeleşen mukayesesini yapan Menderes, memlekete yapılan en küçük hizmetlerin muhalifler tarafından da takdir edildiğini, dokuma fabrikalarının sayısının 1950'de 35.000 iken 1959'da 200.000'e yükseldiğini; memlekette yapılmayan bir şeyin kalmadığını, buzdolabı, dokuma ve diğer bütün makinelerin artık rahatlıkla yapılabildiğini söylemiştir. Menderes, ayrıca paranın kıymetinin düştüğü söylentileri ile altın fiyatlarının yükselip indiği yolundaki propagandaları işleri güçleri çelme takmak olanlar tarafından çıkarıldığını, bunların vatanperverlik ile telif edilemeyeceğini söylemiştir. Memleketin genel durumu ile ilgili bu değerlendirmeleri yapan Menderes, konuşmasının sonunu Adana ile ilgili yapılacaklara ayırmıştır. Bölgede acele olarak bir buçuk milyon dönümlük sulama tesislerinin yapılması işinin hızlandırılacağını, Adana'nın imarı için faaliyete hemen başlanacağını, bundan böyle Adana Belediyesi'nin elinde yapılacağı işler için para bulunacağını, kuvvetli bir makine ekibinin de Adana'da faaliyet göstereceğini ifade etmiştir.⁵⁶

Yeni Fikir Gazetesi'nin haberine göre kalabalık bir topluluğa hitap ederek nezih bir konuşma yapan Başbakan, karşısındaki insanların bir kısmının muhalif olabileceğini düşünerek, CHP'yi hedef tutan bir hücumdan kaçınmıştır.⁵⁷ Yeni Adana Gazetesi'nin haberine göre ise Başbakan Menderes, DP'lilerin de iştirak ettikleri kanaate göre sakin ve yorgun bir hitabet örneği vermiştir. İfadeleri açık ve sürükleyici olamamış, hatta Menderes konuşmasının daha yarısına varmamışken belediye önünde biriken dinleyici kitlenin yer yer çözüldüğü görülmüştür.⁵⁸ Açıkçası iki gazetenin Başbakan'ın Adana'daki nutku ile ilgili yaptıkları yorumlardan gazetelerin parti yandaşlığı çerçevesinde haber yaptıkları sonucu çıkmaktadır.

Başbakan şerefine Çukurova Kulübü'nde bir öğle yemeği verilmiş, yemekten sonra Başbakan vilayet ve kazalardan gelen heyetleri kabul etmiştir. Başbakan'ı ziyarete gelen gruplardan birisi de Ceyhan Belediye Reisi Ökkeş Sabitoğlu ve beraberindeki 15 kişilik bir heyetti. Bu heyet Başvekil Adnan Menderes'i Demokrat Parti İl Binası'nda ziyaret etmiştir. Şehrin dilek ve temennilerini arz eden belediye heyetine başvekil iltifatta bulunmuş ve liste halinde olan dilekler üzerinde hassasiyetle duracağını ve Ankara'ya geldiğinde Sabitoğlu'nun kendisiyle temasa geçmesini bildirmiştir.⁵⁹ Başbakan'ın şerefine gece de Erciyes Palas'ta bir yemek tertip edilmiştir.

Adana ve civarını işgal eden Fransız kuvvetleri ve onların işbirlikçileri Ermeniler karşısında, 38 yıl önce kahraman vatansever Çukurovalılar tarihe

⁵⁵ *Ayyıldız*, Sayı: 2666, 5 Ocak 1960, s. 1.

⁵⁶ *Akşam*, 4 Ocak 1960; *Zafer*, 4 Ocak 1960, s. 1-4; *Yeni Adana*, Sayı: 10482, 4 Ocak 1960, s. 1-4.

⁵⁷ *Yeni Fikir*, 5 Ocak, 1960, s. 1.

⁵⁸ *Yeni Adana*, Sayı: 10482, 4 Ocak 1960, s. 1-4.

⁵⁹ *İleri*, Sayı: 2318, 5 Ocak 1960, s. 1.

altın harflerle yazılan bir zafer kazanmışlardı. İşte bu mesut ve mutlu gün Çukurova'nın her tarafında coşkulu bir şekilde büyük merasimlerde kutlanmaktaydı. Heyecanla kutlanılan bayram törenine 5 Ocak günü Adnan Menderes ile birlikte bazı milletvekilleri de katılmış; Başbakan Adnan Menderes, tören kapsamında Atatürk Anıtı'na çelenk bırakmıştır.⁶⁰ Yapılan Kurtuluş Bayramı töreninde enteresan bir hadise de cereyan etmiştir. Ali Dede isminde bir şahıs 7 yaşındaki oğlunu Menderes'in Londra seyahati esnasında uçak kazasından kurtulması dolayısıyla sembolik olarak kurban etmek istemiştir. Göğsünde, "Menderes'e feda olsun" ibaresi yazılı bir yafta ve büyük bir kurban bıçağı asılı bulunan çocuk Menderes'in karşısına getirilmiş ve Ali Dede adındaki şahıs "emrinizi bekliyorum" demiştir. Bu olay karşısında hem şaşırın hem de sinirlenen Menderes, çocuğu yanına çağırarak sevmiş ve yanında bulunanlara çocuğun tahsili ile ilgilenmelerini emretmiştir.⁶¹

Yeni Adana Gazetesi'nin iddiasına göre Kurtuluş Bayramı törenini müteakip müessif bazı hadiselerde yaşanmıştır. Törene katılan CHP Adana Milletvekilleri, Çukurovalıların tezahüratına muhatap olduktan sonra, parti binasına dönmek istemişler, kalabalık bir vatandaş topluluğu da kendilerini takip etmiştir. Bu yüzden Adnan Menderes'i taşıyan otomobil de yol değiştirmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu arada halk Kasım Gülek'i omuzlarına alarak parti binasına kadar götürmüştür. CHP il merkez binası önünde on beş bine yakın bir kalabalık toplanmış ve sürekli tezahürat yapmıştır. Kalabalığın gittikçe arttığını gören atlı polis ve jandarma birlikleri halkı dağıtma teşebbüsünde bulunmuştur.

Diğer taraftan Menderes Adana'da girişilecek imar faaliyeti hakkında ilgililerden izahat alarak, imar sahalarını dolaşmıştır. Daha sonra barajı, çimento fabrikasını ziyaret etmiş ve öğle üzeri şerefine Çukobirlik tarafından verilen yemeğe katılmıştır. Yemekten sonra adliyyeyi ziyaret etmiş, Karşıyaka'da inşa halinde bulunan sanayi çarşısında gezdikten sonra Devlet Hastanesi'ne gelmiş ve burada ilgililerden hastane hakkında bilgiler almıştır.⁶²

2. Başbakan Adnan Menderes'in Mersin Ziyareti

2.1. Gezi Öncesi Mersin'de Yapılan Hazırlıklar Ve Başbakan'ın Karşılması

Demokrat Parti'nin 7 Ocak 1946'da kuruluşundan sonra DP'li siyasetçiler bütün ülkede coşkulu bir çalışma ve örgütlenme çalışmalarına başladılar. DP'nin bu coşkulu çalışmalara başladığı kentlerden birisi de Mersin idi. DP Mersin'deki örgütlenmesine 19 Şubat 1946'da başlamıştır. Mersin'de DP'nin ilk kuruluş çalışmaları Hamdi Ongun, Fahri Merzeci ve Faruk Ül tarafından başlatılmıştır.⁶³ Kısa sürede DP, Mersin'de çok önemli bir güce kavuşmuş, bunu 1950 ve 1954 seçimlerinde ispat ederek, adeta DP'nin kalesi konumuna gelmişti. 1957 seçimlerinde DP'nin bir önceki seçime göre hem ülke genelinde

⁶⁰ Çukurova, Sayı: 573, 4 Ocak 1960, s. 1.

⁶¹ Tercüman, 6 Ocak 1960; Yeni Adana, Sayı: 10484, 7 Ocak 1960, s. 1.

⁶² Yeni Adana, Sayı: 10483, 6 Ocak 1960, s. 1; Zafer, 5 Ocak 1960, s. 1, 6.

⁶³ İbrahim Bozkurt, "Demokrat Parti'nin İçel Örgütü ve Adnan Menderes'in Mersin'de Karşılmasına İlişkin Bazı Notlar", *Türk Tarihinde Adnan Menderes*, Cilt: 1, Adnan Menderes Üniversitesi Yayını: 39, Aydın 2012, s. 294-295.

%47 hem de Mersin’de %46 oy alarak oy kaybına uğramıştı. Seçimlerden kısa bir süre sonra Refik Koraltan ve Adnan Menderes, Mersin’e gelmişler ve DP İl İdare Kongresi’ne katılmışlardı. DP il delegelerinden İbrahim Dülger kongredeki konuşmasında; Mersin’de DP’nin iki belediye seçimini kaybetmesini ve horozlarının bile demokrat diye öttüğü bir yerde DP’nin kan kaybetmesini eleştirmiştir. Ayrıca parti içindeki hizipleşmelerden yakınarak, DP içinde türeyen çibanların mutlaka ameliyat edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁶⁴

Mersin’e ilk ziyareti 26 Mayıs 1951’de gerçekleştiren Adnan Menderes, 5 Ocak 1960 tarihinde de Mersin’e gelmiştir.⁶⁵ Güney bölgesinde günlerdir sarsıcılıkla beklenen Menderes, 3 Ocak Pazar günü İstanbul’dan Adana’ya gelmiş sivil hava alanında büyük tezahüratlarla karşılanmıştır. Menderes, hazırlanan program çerçevesinde Adana’da imar alanlarını gezerek, coşkunu sevgi gösterileri altında şehrin kurtuluş günü kutlamalarına katılmıştır.⁶⁶ Başbakan Adnan Menderes’in Adana’dan sonra Mersin’e yapacağı ziyaret çerçevesinde Mersin (İçel) Valiliği tarafından bir karşılama programı hazırlanmıştır. Program çerçevesinde karşılama sırasında yapılacak işler şöyle sıralanmıştır:

1. Vilayetimizden mebuslar, vilayet erkânı, adliye erkânı, Garnizon Komandanı ve askeri erkânı, vilayet umumi meclisi, Belediye Reisi ve belediye temsilcileri, siyasi partilerin tertip edecekleri heyetler, Milli Mücahit ve Gazileri Cemiyeti temsilcileri, ticaret ve sanayi odaları, ticaret borsası, mahalli diğer dernekler temsilcileri, kazalardan gelen kaza temsilci heyetleri ve arzu eden halk saat 08.00’de Vali Konağı ile Belediye arasında vasıtalarıyla hazır bulunacaklar ve saat 08:10’da Adana’ya hareket edilerek, hava meydanında İçel Vilayeti heyetlerine tefrik edilen mahalde yerlerini alacaklardır.

2. İçel Heyeti, başvekilimizin kabullerini müteakip 5 Ocak kurtuluş merasimi hazırlıkları için İçel’e döneceklerdir.

3. 5 Ocak 1960 Salı günü muhterem Başvekilimiz tahminen saat 15.00’de Mersin’de bulunacak şekilde Adana’dan ayrılacaklardır.

a. Vilayet namına ilk karşılama vilayet hududu olan Yenice’de vuku bulacak, müteakiben Tarsus’a geçilecek, Tarsus’taki tevakkufu müteakip Mersin’e hareket olunacaktır.

b. Yenice’de karşılayıcı olan heyetlerin en geç saat 12.30’da Yenice’de karşılama mahallinde bulunmaları lazımdır.

c. Başvekilimizin Mersin’i teşrifinde emniyet ve asayişin temini sadedinde alınmış bulunan ekli tedbir programı tatbik edilecektir.

4. Başvekilimiz Mersin’de buldukları müddetçe Vali Konağı’nda ikamet buyuracaklardır. Hususi kalem müdürleri ve müstahdemleri de beraber olacaklardır.

5. Diğer muhterem misafirlerin yerlerini Belediye Reisi tertipleyecektir.

a. Sayın vekillerimiz için Toros Oteli’nde 10 adet banyolu müstakil oda ayrılmıştır. Ayrıca aynı otelde 20 yatak daha ayrılmıştır.

⁶⁴ *Yeni Mersin*, 27 Mayıs 1957; Bozkurt, “a.g.m.”, s. 300.

⁶⁵ Bkz. *Yeni Mersin*, 27 Mayıs 1951; *Yeni Mersin*, 5-6 Ocak 1960.

⁶⁶ *Çukurova*, Sayı: 573, 4 Ocak 1960, s. 1.

- b. Gazeteciler için Erdenpalas Oteli'nde de 25 kişilik yer ayrılmıştır.
- c. 5 Ocak Kurtuluş Bayramı'na civardan iştirak eden davetliler için Milli Mücahit ve Gaziler Cemiyeti tarafından 200 kişilik yatacak yer tertip edilmiştir.
- d. Mehter takımından sivil müzisyenler ve kumandanları için 20 kişilik bir yer Turistik Palas Oteli'nde ayrılmıştır.
6. Akşam saat 20'de Belediye tarafından 350 kişilik bir ziyafet verilecektir. Yemekte teşrifat için Milli Mücahit ve Gaziler Cemiyeti tarafından ayrılan bir heyet ifa edecektir.
7. 6 Ocak 1960 Çarşamba günü ambalaj fabrikasının açılış töreni Sayın Başvekilimiz tarafından kabul buyurulursa yapılacaktır.
8. Öğle yemeği Ticaret ve Sanayi Odası ve İhracatçı birlikleri tarafından 150 kişilik olmak üzere yine Tüccar Kulübü'nde saat 12.00'de verilecektir.
9. 6 Ocak 1960 tarihinde saat 14.30'da rafineri temel atma merasimi yapılacaktır.
10. Rafineri temel atma merasimine gidecek halkın taşınmasını DP İl İdare Heyeti tarafından sabah saat 8.00'dan itibaren saat 18.00'e kadar tutulmuş otobüs ve kamyonlar ile temin edilecektir.⁶⁷

İçel Valiliği tarafından hazırlanan programdan anlaşıldığı üzere; Başbakan ve beraberindeki heyet 5 Ocak günü Mersin'e gelecek ve geceyi orada geçirecek, 6 Ocak'ta ise Mersin Limanı'nı gezerek, rafineri tasfiyehanesinin temel atma törenine katılacaktı.⁶⁸

Mersinliler tarafından günlerdir sabırsızlıkla beklenen Menderes, 5 Ocak'ta Yenice'den itibaren muazzam bir kalabalık tarafından karşılanmıştır. Halkın yoğun ilgisi sonucunda Tarsus'ta büyük bir izdiham yaşanmış, Cumhuriyet Meydanı, caddeler ve sokaklar insanlardan geçilemez hale gelmiştir. Başbakan'ın gelişi ile iki bayramı birden yapan Tarsuslulara, Menderes yaptığı konuşmada kısaca; "...memleketimizi yeniden kurarcasına imar ediyoruz ve bu memleketin iman ile ihyası için bütün hızımızı, gayretimizi bu gayeye vermiş bulunuyoruz. Memleketimizi muasır medeniyet seviyesine ulaştırmaya çalışıyoruz" demiş ve dinleyicilerden birisinin kâğıt fabrikası istiyoruz diye bağırmasına da, bütün dertlerinizi ve meselelerinizi yakından takip ediyoruz diye cevap vermiştir.⁶⁹ Daha sonra Başbakan Mersin'e hareket etmiş ve Mersinliler Başbakan'ı eşine ender rastlanan, şimdiki kadar hiçbir devlet adamına nasip olmayan bir şekilde karşılayarak bağrına basmışlar; yediden yetmişe kadar bütün Mersinliler karşılamada hazır bulunmuşlardı. Menderes doğruca bayram yerindeki yerlerini alarak, merasimi sonuna kadar takip etmiştir.⁷⁰

2.2. Adnan Menderes'in Şehirdeki Temasları ve Konuşması

Geceyi Mersin'de geçiren Başbakan, belediye tarafından tüccar kulübünde verilen 500 kişilik bir yemeğe katılmıştır. Başbakan Adnan Menderes, 6 Ocak

⁶⁷ BCA, 030.01.2.16.11, 8.

⁶⁸ Çukurova, Sayı: 573, 4-5 Ocak 1960, s. 1; İleri, Sayı: 2318, 5 Ocak 1960, s. 1.

⁶⁹ Tercüman, 6 Ocak 1960.

⁷⁰ Çukurova, Sayı: 575, 7 Ocak 1960, s. 1.

1960 tarihinde Mersin petrol tasfiyesinin temelini atmıştı.⁷¹ Başbakan'ın saat: 15.00'de temelini attığı Anadolu Petrol Tasfiyehanesi 700 milyon liraya mal olacaktı. Başbakan temel atma töreninde; Kurtuluş Bayramı'nda Mersinliler ile bir arada olmaktan mutlu olduğunu, Mersinlilerin liman veya silo yaptıkları için değil on seneden beri memlekete yaptıkları hizmetlerden dolayı kendilerine sevgi gösterdiklerini söylemiş ve genel olarak Mersin'in imarı hakkında bilgiler vererek, petrol tasfiyehanesinin önemini vurgulamıştı. DP'nin âdete Mersin politikalarını özetler nitelikte konuşan Menderes, konuşmasına şöyle devam etmiştir:

“...sözlerime başlarken de ifade ettiğim gibi bu topluluğumuzun fevkalade neşeli olması bahsine biran için avdet edeceğim. Bu neşeye ve saadetimizin memleket işlerinin iyi gittiğine dair vicdanımızın huzur içinde olmasından ileri geldiğine şüphe yoktur. O halde bunun sebeplerine kısaca işaret etmek yerinde olur. Mersin rafinerisi, Türk millî ekonomisinde mühim hizmetler ifade edecektir. Görülüyor ki burada kısa bir zaman evvel hayal olan büyük eserler birbirini takip edecek abideleşmektedir. Yine kabul ediyoruz ki memleket ufuklarında huzurumuzu bozacak bir gölge dahi yoktur. İşte bu sebeplerden dolayı toplantımız neşe ve huzur içinde geçmektedir. Hâlbuki sevinilecek memleket bahisleri ve meseleleri karşısında aksine olarak huzursuzluk duyan ve adeta bir felakete uğramış gibi kendisini bedbaht hissedenler de vardır. En sevinilecek işlerimiz karşısında evinde ve ailesinde bir kayba uğramış gibi üzülen, kaşları çatılan, yumrukları sıkılan, çehreleri takallüs eden bu gibi insanların haline kızmamak lazım gelir. Bilakis onların tıbbın henüz tedavi çaresi bulamadığı bu dertlerine deva aramak için vatandaşlık hisleri ile bu vatanın evladı olmak haysiyetiyle gayret sarf etmemiz icap eder. Onların delalet içinde bulduklarını bir an için hatırdan çıkarmayarak, kızmak yerine bu dertlerinin tedavisinde yardımcı olmalıyız. ‘Ne Mutlu Türk’üm Diyene’ vecizesinin ifade ettiği mana şudur: Ne Mutlu Türk’üm Diyene, ifadesindeki şu manayı unutmamak lazım gelir. Türk olan, Türklüğe ait bütün mesut hadiselerde saadet bulur.

Biz memlekete yaptığımız iyi işler ile iyi hizmetlerle mesut olurken, kardeşlerimiz olan bir kısım insanlar bir politika şaşkınlığı içinde adeta aykırı bir tutum ile malul olarak bu sevilecek hadiselerin kıymetini hakikatte takdir etseler dahi bunu gizlemeyi niçin bir politika hüneri sayarlar. Bu delaletin bu memleketten bir an evvel uzaklaşmasını en samimi temennim olarak ifade etmek istiyorum. Politika mutlaka aka, kara demek değildir. Siyaset mutlaka karşısındakini kötölemek değildir. Eğer öyle olsaydı, mesele çok basit olurdu. Basit olduğu kadar da memleket aleyhine tecelli eden bir iş olurdu. Koskoca bir milleti, iyi olan işlerin kötü olduğuna inandırmak mümkün olsaydı, politika bütün memleketleri felakete sürükleyen en fena bir çığır olurdu. İyi işler, kötü demekle devam süresiyle mutlaka kötü gösterilemez. Güneş balçıkla elbette swanamaz. İşte onun içindir ki siyasette en yüksek ahlak, kaidelerin hâkim olması hususiyile vatanper-

⁷¹ Taşkın Tuna, *Adnan Menderes'in Günlüğü*, 3. Baskı, Şüle Yayınları, İstanbul 2005, s. 285.

verlik hislerinin birinci derecede tutulması icap eder. Bunun aksine hareket edenler, belki günlük geçici bir kazanç elde edebileceklerini zannediyorlar. Fakat uzun süreli çalışmaların hâsılası olarak karşılaşılabacakları sadece ve sadece hüsrandan ibarettir. Çünkü aldatmakta uzun müddet devam edemez. Hakikatin nuru ve meşalesi er geç ortalığı tenvir eder. Bu sözlerimi muayyen şahsa, muayyen hadiseye tevcih edilmiş tenkitler olarak kabul etmemenizi rica ederim. Sözlerim, bu toplantıda ki müşterek saadet ve neşeden doğan ilhamın ifadesidir. Bu güzide heyet arasında böylesine müstesna bir toplantıda hissettiğim derin bahtiyarlık içinde hepinizi muhabbetle hürmetlerimle selamlarım.”⁷²

Başbakan'ın konuşmasında vurguladığı DP'nin Mersin'e yatırımları arasında; Mersin Limanı inşaatı, demiryolu bağlantılı silo inşaatı, petrol rafinerisi,⁷³ yol inşaatı, kentin imarına yönelik çalışmalar olarak özetlenebilir.⁷⁴ Bu yatırımlardan “Mersin Rafinerisi” tamamen modern şartlarda kurulacak ve günde 9.000 tona yakın ham petrol işleyecekti.⁷⁵ DP iktidarı süresince hem Mersinlilerin hem de uluslararası sermayenin beklediği yönde kentte yatırımlar yapmıştır. Böylece tüm bu uygulamaların bir sonucu olarak, 1954 ve 1957 genel seçimleri ile belediye seçimleri ve hatta muhtarlık seçimlerinde Mersinliler tarafından DP desteklenmiştir.⁷⁶ Mersinliler tarafından çok sevilen Başbakan törenden sonra karayollarında izahat almış ve geceyi Mersin'de geçirdikten sonra, 7 Ocak öğleden sonra Mersin'den ayrılmıştır.⁷⁷

3. Başbakan Adnan Menderes'in Maraş'ı Ziyareti

3.1. Gezi Öncesi Maraş'ta Yapılan Hazırlıklar ve Başbakan'ın Karşılanişı

Başbakan Menderes, muhalefeti zayıflatmak ve muhalefete karşı gücünü artırmak için mitinglere ve açık hava toplantılarına büyük önem vermiştir. Menderes, bütün halka hitap edebilme arzusu ile önce siyasi kavgalı olduğu Kırşehir'i ziyaret ederek; Mucur, Kaman ve Hacıbektaş'ta halka hitap etmişti. Menderes miting konuşmalarında ağırlıklı olarak muhalefeti eleştirerek, iktidarın muhalefete yönelik almayı tasarladığı tedbirlerin gerekçelerini anlattı. Hacıbektaş'ta yaptığı konuşmada Menderes, on senelik iktidarlara müddetince muhalefet tarafından sürekli taarruzlara maruz kaldıklarını, muhalefetin milletin sevinmesine dahi katlanamadığını ifade etmiştir.⁷⁸

1960 yılında 40'ncısı yapılacak olan Maraş'ın “Kurtuluş Bayramı Kutlamaları” programına damga vuran olay hiç kuşku yok ki, Başbakan Adnan Men-

⁷² Bozkurt, “a.g.m.”, s. 302-304; *Yeni Mersin*, 7 Ocak 1960.

⁷³ “Başvekilimiz Adnan Menderes dün tasfiyehanenin temelinin attı. İki sene devam edecek olan inşaat faaliyetinin muhtelif safhalarında 3.000 işçi çalışacak. Bu muazzam ve girift petrol tasfiye tesislerinin maliyeti dört yüz milyon Türk Lirası'nın üstünde bulunmaktadır.” Bkz. Bozkurt, “a.g.m.”, s. 305.

⁷⁴ Bozkurt, “a.g.m.”, s. 305; *Yeni Mersin*, 7, 9, 13, 16 Ocak 1960.

⁷⁵ *Zafer*, 7 Ocak 1960, s. 1.

⁷⁶ Bozkurt, “a.g.m.”, s. 305.

⁷⁷ *Çukurova*, Sayı: 575, 7 Ocak 1960, s. 1.

⁷⁸ *Zafer*, 3 Şubat 1960; Demir, a.g.e., s. 248.

deres'in kutlamalara katılıp katılmayacağı konusu olmuştur. DP'ye muhalif olarak bilinen Halk Postası gazetesinde, iktidar yanlısı gazetelerin yayınlarına da atıfta bulunularak, Başbakan'ın ne zaman geleceği sorulmuş, sayılamayacak kadar yurt içi ve yurt dışı seyahati yapan Başbakan'ın on yıldan beri Maraş'a geleceğinin duyurulmasına rağmen tek ziyaret etmediği şehrin Maraş olduğu yazılmıştır.⁷⁹ Yine 5 Ocak 1960'da Halk Postası gazetesinde "Başvekil gelecek mi?" başlıklı haberde Başbakan'ın Maraş'a gelip gelmeyeceği Kemal Şişman tarafından alaycı bir dille kaleme şöyle alınmıştır:

"Sayın başvekil Maraş'a gelecekmiş acaba gelecek mi gelmeyecek mi ne zaman gelecek, yaz mı gelecek güz mü? Nasıl karşılasak, takı zaferler kurasak, nasıl karşılama töreni yapsak ve bunu kulağına kadar duyursak da Maraş'a teşriflerini sağlasak. İlahi arkadaşlar bundan kolay ne var. Çoluk-çocuk, kadın-erkek, partili-partisiz Tekke düzündü toplanır duaya çıkarız, kendi gelmez ise mübarek ruhları kadem basarlar. Kuraklık senelerde kütüğü önlemek için Tekke düzündü yağmur duasına çıkmıyor muyuz?"⁸⁰

Başbakan'ın 3 Ocak 1960'da Adana'nın ve Mersin'in "Kurtuluş Bayramı" törenlerine katılmak üzere Adana'ya gelmesini fırsat bilen Maraş Valisi Kazım Atakul ve beraberindeki heyet Adana'ya gitmişlerdi. Vali Atakul başkanlığında 40 kişilik heyette; Belediye Reisi Ali Kısakürek, belediye azaları ve DP İl Başkanı Enver Kadioğlu da bulunmaktaydı. Başbakan Maraş Heyeti'ni DP binasında saat 16.00'da kabul etmiştir. Maraş Valisi Atakul, Maraş Heyeti'ni ayrı ayrı başbakana takdim etmiş, tanışmadan sonra Başbakan, yoğun istek üzerine 12 Şubat'ta Maraş'a geleceği sözünü vermiştir.⁸¹ Bu gelişmelerin yaşandığı bir sırada Maraş'ta Başbakan'a verilecek hediyeler hazırlanmaktaydı. Başbakan'a sunulmak üzere hazırlanan hediyeler arasında Türk motifleriyle hazırlanan bir Maraş işi ipek sırma bayan iskarpini olduğu tahmin edilmekteydi. Ayrıca Başbakan Adnan Menderes'e takdim edilmek üzere altın yıldızlı Maraş Fahri Belediye Reisliği ve Maraş şehri hemşeriliği beratları da hazırlanmıştır.⁸²

Vatan Cephesi'nde Maraş'ın Sesi Gazetesi'nin haberinde; Maraş'a ilk defa teşrif edecek olan Başbakan'ı Maraşlılar başlarında taşıyacaklar, Maraş en az yarım asırlık bir ilerleme kaydedecektir denilmekteydi. Ayrıca Başbakan'ı karşılamak için Vali Kazım Atakul ile Belediye Başkanı Ali Kısakürek gece-gündüz çalışarak, her türlü hazırlıkları tamamlamışlardı.⁸³ Başbakan'ın katılacak olmasıyla ayrı bir değer kazanan kutlama programında, dikkat çekici konuların başında bir yenilik olarak Maraş Kalesi üzerine elektrikle Atatürk Silueti ve 40 rakamı yazılacak; ayrıca kaleye ve hastane binası üstüne metinleri verilen yazılar elektrikle hazırlanacaktı. Bunun yanı sıra resmî daireler, hususi teşekküller, dükkânlar bayraklarla donatılacak ve gece ışıklandırılacaktı. Ayrıca rüz-

⁷⁹ Halk Postası, 2 Ocak 1960, s. 1.

⁸⁰ Kemal Şişman, "Başvekil Gelecek mi?", Halk Postası, 5 Ocak 1960, s. 1.

⁸¹ Kahraman Yurt Gazetesi, Sayı: 2972, 4 Ocak 1960, s. 1; Halk Postası, 6 Ocak 1960, s. 1.

⁸² "Başvekilimize Verilecek Hediyeler", Vatan Cephesi'nde Maraş'ın Sesi, 18 Ocak 1960, s. 1; Kahraman Yurt, Sayı: 2999, 4 Şubat 1960, s. 1.

⁸³ Vatan Cephesi'nde Maraş'ın Sesi, 20 Ocak 1960, s. 1.

gâr olmadığı takdirde sabahın erken saatlerinden itibaren Belediye tarafından şehrin Kümbet, Abarabaşı ve Tekke tepelerinde yangın gösterileri yapılacaktır.⁸⁴

Maraş, Kurtuluş Bayramı'nı kutlamaya ve Başbakan'ı karşılamaya hazır. Fakat Başbakan'ın "12 Şubat Kurtuluş Bayramı" etkinliklerine katılmayacağı, 20 Şubat'ta geleceği haberi⁸⁵ Maraş'ta büyük bir hayal kırıklığına neden olmuşsa da; bu olumsuz hava 11 Şubat'ta yerini sevince bırakmıştır. 12 Şubat 1960 tarihli Akşam Gazetesi'nin haberine göre Maraş'a gelen Kazım Gülek, Maraş'ta omuzlarda taşındığı ve Başbakan'ın otomobille Maraş'a hareket ettiği duyurulmuştur. Ayrıca Osman Bölükbaşı'nın Maraş CKMP Kongresi'nde konuşacağı ve İnönü'nün de mesaj gönderdiği yazılmıştır.⁸⁶ İnönü mesajında: "Maraşlılar cihan galipleri olduklarını iddia edenleri göğüsleri ile durdurmuşlar ve imanları ile yenmişlerdir."⁸⁷ diyerek, Maraş'ın mücadelesini övmüştür. 11 Şubat akşamı Adana'ya gelen Başbakan Menderes ve beraberindeki heyet 12 Şubat sabahı saat 07.25'te Maraş'a hareket etmişti.⁸⁸ Başbakan otomobille Osmaniye'den geçerken halk "vilayet olmak istiyoruz" diye bağırmıştır.⁸⁹

Başbakan'ı karşılamak için Kömürler bölgesinde otomobil, kamyon ve otobüslerden oluşan 200-250 araç ile sayıları binleri bulan vatandaş toplanmıştı. Kömürler'deki büyük topluluk soğuğa rağmen Başbakan'ı kucaklamak için sabırsızlanıyor ve ayakta bekliyordu.⁹⁰ Başbakan Adnan Menderes ve beraberindeki heyet saat 10'a doğru Kömürler'de, "Maraş muradına kavuşuyor" yazısıyla göz dolduran büyük takın önünde, 200'den fazla kurban kesilerek karşılanmıştır. Başbakan için Türkoğlu ve Aksu Köprüsü'nde davul zurnalarla halay çekerek düğün bayram yapan köylü toplulukları tarafından da kurbanlar kesilerek karşılama törenleri yapıldı. Kendini karşılayan halk ile kısa bir söyleşide bulunan Başbakan, adeta tebessümü ile halkın gönlünü yeniden fethetmiştir. Başbakan ve beraberindeki heyet Maraşlıların büyük sevgi ve muhabbet gösterileri arasında Kıbrıs Meydanı'na ancak saat 11.30'da Cuma namazı vakti gelebilmiştir.⁹¹

3.2. Adnan Menderes'in Maraş'ın 12 Şubat Kurtuluş Bayramı Etkinliklerine Katılması ve Şehirdeki Temasları

1960 yılında Maraş'ın Kurtuluş Bayramı törenlerine Başbakan Menderes'in de katılacak olması, Maraş'ta yaşanan coşkuyu âdeta ikiye katlamıştır. Bayram öncesi Başbakan'ı görmek için sabırsızlanan ve yılların hasretini dindirmek isteyen halk evlerine gitmemiş, parti ocaklarında ve sokaklarda sabahı beklemişlerdi. Başbakan'ı görmek için yer bulamamaktan endişe eden birçok kadın, havanın soğukluğuna bakmayarak yorganları ile gece yarısı tö-

⁸⁴ Halk Postası, 8 Şubat 1960, s. 1.

⁸⁵ Haber için bkz. Kahraman Yurt, Sayı: 3004, 10 Şubat 1960, s. 1.

⁸⁶ "Gülek Maraş'ta Omuzlarda Taşındı", Akşam, 12 Şubat 1960, s. 1, 5.

⁸⁷ "İnönü Maraşlıların Bayramını Tebrik Etti", Ulus, 12 Şubat 1960, s. 1, 5.

⁸⁸ Yeni Mersin, Sayı: 9477, 13 Şubat 1960, s. 1.

⁸⁹ "Menderes Dün CHP'lileri, Gülek DP'lileri Tebrik Etti", Akşam, 13 Şubat 1960, s. 1.

⁹⁰ Yurda Hizmet, Maraş'ın XL. Kurtuluş Bayramı Özel Sayı, 13 Şubat 1960, s. 1-3.

⁹¹ Vatan Cephesi'nde Maraş'ın Sesi, 15 Şubat 1960, s. 1.

ren alanına gelmişler, geceyi orada geçirdikten sonra gaz ocakları ile çorba pişirerek sabah çorbasını saat beşte lapa lapa yağmaya başlayan kar altında içerek Başbakan'ın gelmesini beklemişlerdi. Şiddetli soğuğa rağmen sabahın erken saatlerinde tören alandaki ağaçlar, evlerin terasları, çatıları; çocuk, kadın-erkek yedisinden yetmişine kadar şehirli ve köylü vatandaşlarla dolmaya başlamıştır. Kıbrıs Meydanı, Belediye Meydanı, Tekke, Kale ve Abarabaşı tepelerinin yamaçları da insanlarla dolmuştur.⁹²

Başbakan için Çukobirlik önünde ve İstasyon Köprüsü'nde muazzam taklar kurulmuştu. Başbakan, Tekke Tepesi yamaçlarını, Kaleden itibaren evlerin, dükkânların çatılarını ve Kıbrıs Meydanı'nı dolduran muazzam topluluk tarafından karşılanmıştır. Başbakan üstü açık bir cip içinde yanında DP İl Başkanı, Belediye Reisi ve Vali olduğu halde halkın bayramını tebrik etmiş ve belediye balkonundan halkı selamlamıştır. Başbakan şeref tribününde yerini aldıktan sonra bandonun çaldığı İstiklal Marşı ile bayrağa Belediye Reisi tarafından şehrin İstiklal Madalyası takılmış ve böylece merasim başlamıştır. Tüfek sesleri, atılan toplar, şehrin düşman işgali sırasındaki yanışını temsilen çıkarılan dumanlar, patlatılan bombalar ve kaleye hücum sahnesi, hasreti çeken başvekil kavuşmanın sevinç ve heyecanı arasında konuşmalar yapıldı, şiirler okundu ve mehter duasını yaptıktan sonra geçit resmi başladı. Tören esnasında halk Başbakan'ı çılginca alkışlamıştır. Geçit resmi saat 14'e kadar 3 saat devam etmiş ve tören sonrası Başbakan ve beraberindeki heyet tarafından şehitliğe çelenk konulmuştur.⁹³

Törenden sonra Kale Gazinosu'nda Başbakan'ın şerefine 300 kişilik bir ziyafet verilmiş, bu ziyafetten sonra Başbakan Ceyhan Barajı, dokuma fabrikasının kurulacağı binaları gezmiş, sanayi çarşısının temelini atmış ve belediyeye dönmüştür. Belediye binasında bir müddet istirahat eden Başbakan, DP İl Binası'na gelerek 15 dakika burada kaldıktan sonra, Maraş Kalesi'nde tertip edilen 100 kişilik akşam yemeğine teşrif etmiştir. Akşam ziyafeti esnasında Başbakan, yaklaşık bir saat süren veciz bir konuşma yapmış ve konuşması sık sık alkışlarla kesilmiştir.⁹⁴ Başbakan konuşmasında; *"Maraş'ın kurtuluşunun bütün vatan müdafaası açısından büyük bir öneme sahip olduğunu, Maraşlının ecnebi bayrağı altında namaz kılınmaz diyerek ayaklandığını, hiç kimseden medet ummadan hatta yardım almadan kurtuluşunu sağladığını"* söylemiştir. Başbakan konuşmasında şeker konusu üzerinde de durarak; *"1950 yılında vazifeye başladıklarında ellerinde 70.000 ton şeker olduğunu ve şeker ithal etmek zorunda kaldıklarını, on sene önce memlekette 4 şeker fabrikası varken 1960 yılı itibarıyla memlekette 15 şeker fabrikası olduğunu ve 3 şeker fabrikasının da inşa edildiğini"* ifade etmiştir. Başbakan, kendi iktidarlarından önceki demokrasi anlayışı ile beraber *"Maraş'ın Kurtuluş Bayramı"* töreni esnasında muhalif partilerin bazı vatandaşların ellerine kamalar vererek acayip bir

⁹² *Vatan Cephesi'nde Maraş'ın Sesi*, 15 Şubat 1960, s. 1.

⁹³ *Halk Postası*, 13 Şubat 1960, s. 1; *Yeni Mersin*, Sayı: 9477, 13 Şubat 1960, s. 1; *Vatan Cephesi'nde Maraş'ın Sesi*, 15 Şubat 1960, s. 1.

⁹⁴ "Başvekil Maraş'ta Beklenen Konuşmayı Yapmadı", *Halk Postası*, 13 Şubat 1960, s. 1.

eda ile geçit resmine katılmalarını da eleştirmiştir. Konuşmasının devamında Menderes, “*millî iradenin karşısında hiç kimsenin duramayacağını ve milletin işlerine el koyduğunu*” vurgulamıştır.⁹⁵ Maraşlılarla saat 24'e kadar kalede sohbet eden Başbakan, daha sonra yatmak üzere vali konağına gitmiştir.

Menderes, sabah saat 8.30'da belediye balkonundan Maraş'a teşekkür ve vedalarını bildiren 6 dakikalık bir konuşma yapmıştır. Kendisine gösterilen yakınlığa teşekkür eden Başbakan, Maraş'ın imar edileceğini, Nisan ayında bu tarihi şehre başka şartlarda geleceğini ve memleket meseleleri üzerinde açık izahat vereceğini, ikinci gelişinde iç politika meseleleri hakkında konuşacağını söylemiştir. Başbakan'ın bu konuşması sırasında bazı ilginç olaylarda yaşanmıştır. Bunlardan birincisi Başbakan'ın konuşacağı mikrofonun bozuk olması yüzünden konuşmasına ara vermek zorunda kalması; diğeri ise konuşmasına ara verdiği sırada kendileri hakkında yalan yazılar yazan Akis muhabiri Attila Bartınlioğlu, Kim muhabiri Müfit Duru ve Dünya muhabiri Teoman Okaygün'ün belediye salonundan çıkarılmaları olayıdır.⁹⁶

Başbakan'ın Maraş ziyaretini değerlendiren Halk Postası Gazetesi'nin iddiasına göre Başbakan, Maraş'ta beklenen vaat yardımlarını bildirir nutuk söylenmemiştir. Hatta Başbakan Menderes, Maraş'ta karşılaştığı şu durumlardan hoşlanmamıştır:

1. Karşılamada hazır bulunan kalabalığın yetersizliği,
2. Kutlamada halkın beklenen alakayı göstermemesi,
3. Belediye balkonunda lazım olan alkışın yokluğu,
4. Tribünde kendilerine ayrılan yerin iyi seçilmemesi,
5. Kılıç, kama gösterisi, avcılarının kurusıkı ateşleri,
6. Çetelerin parti bayrağı taşımaları,
7. Altı oklu bayrakların, DP bayraklarından pek fazla oluşu,
8. Harp günlerinde kaleye erzak taşıyan Ali Kaz'ın (Kazoğlan) taşıdığı dövizler,
9. Ziyafette takdim edilen hediyelerin verilmiş şekli,
10. Israrla mikrofon başına davet edilerek Maraş için neler yapılacağını istenmesi,
11. Davetlilerin en az yarısının CHP'li oluşu intibainin uyanması,
12. Kalede mikrofonun masaya değil sahneye konması,
13. Konuşmaları sırasında çok insan olması ve az alkışın olması,
14. Maraş'a gelmesi için ısrar eden DP'lilerin muvaffakiyetlerinin derecesi.⁹⁷

Halk Postası Gazetesi'nin iddialarının tam tersine Adnan Menderes'in Maraş'a gelişinde kendisini yüz bini aşan sayıda bir kalabalık karşılamış ve Adnan Menderes'e Maraş şehrinin altın yıldızlı fahri hemşerilik mazbatasını takdim edilmiştir.⁹⁸ Başbakan'a Maraş şehrinde gösterilen yoğun ilginin bir

⁹⁵ BCA, 030.01.16.86.1, s. 1-9.

⁹⁶ Cumhuriyet, “Menderes Dün Hatay'da Dört Konuşma Yaptı”, Sayı: 12774, 14 Şubat 1960, s. 1-4.

⁹⁷ “Başvekil Maraş'ta Beklenen Konuşmayı Yapmadı”, Halk Postası, 13 Şubat 1960, s. 1.

⁹⁸ Yurda Hizmet (Demokrasiye Hizmet ve Kahraman Yurt Gazetelerinin Ortak Sayısı), 13 Şubat 1960, s. 1.

göstergesi olarak da; Göksun Belediyesi Encümeni'nin toplanarak, kendisine Maraş'ı ziyaretleri dolayısıyla fahri hemşerilik beratı verilmesini kararlaştırmış olması gösterilebilir.⁹⁹

Adnan Menderes, Maraş'ta yaptığı tetkikler esnasında Maraş şehrinin imar planını yetersiz görmüş ve yeni bir plan yapılması için İtalyan şehircilik uzmanı Puccinati'nin Maraş'a gönderilmesini emretmiştir. Yine Güvercinlik Elektrik Santrali'nin genişletilmesi, şehir su şebekesinin yenilenmesi talimatını da veren Başbakan, ayrıca bu talimatların yanı sıra Ulu Camii, İsa Divanlı Camii ve Elbistan Ulu Camii restorasyonunun yapılması, dokuma fabrikasının makine ve tezgâhlarının temini, sanayi çarşısı için kredi temini, Akbank'ın Maraş şubesinin kurulması ve Halk Bankası'nın küçük esnafa açtığı kredinin üç katına çıkarılması emirlerini de vermiştir.¹⁰⁰ Başbakan'ın Maraş'ta yaptığı tetkikler esnasında ilginç bir olayda yaşanmıştır. Başbakan Sümerbank ve Hidroelektrik Santrali'ni ziyaret ederken, CHP Ocağı'nın önünden geçmiş ve bu esnada dışarı çıkan CHP'liler tarafından alkışlanmıştır. Bunun üzerine Başbakan CHP'lilerin ellerini sıktıktan sonra ocağa girip birkaç dakika onlarla sohbet etmiştir.¹⁰¹

Başbakan Adnan Menderes'in, Maraş ve Hatay'a yaptığı üç günlük seyahati esnasında ziyaret ettiği şehirlerde ve geçtiği yollarda; Maraşlı, Hataylı, Adanalı ve Niğdeli vatandaşlar şiddetli soğuğa ve gecenin geç saatlerine rağmen büyük kabileler halinde Başbakan'a coşkun sevgi gösterilerinde bulunmuşlardı. Başbakan da bu illerin halkına gösterdikleri ilgi dolayısı ile Anadolu Ajansı üzerinden teşekkür etmiştir.¹⁰² Başbakan'ın Maraş'a yaptığı ziyaretten son derece memnun kaldığı, 16 Şubat 1960 tarihinde Maraş Valisi Kazım Atakul'a çektiği şu telgraftan açıkça anlaşılmaktadır:

*"Kurtuluş Bayramı'nı birlikte tesit ettiğimiz Kahraman Maraşlı vatandaşlarımızın şahsıma karşı göstermiş oldukları emsalsiz ve coşkun muhabbet tezahürlerinden dolayı hala heyecan içindeyim. Bunu bir kere daha teyit ve tekrar etmekten büyük bir memnuniyet ve zevk duymaktayım. Aziz Maraşlı vatandaşlarımızın lütfettikleri bu sıcak hüsni kabul dolayısıyla en derin tahassüs ve muhabbetlerimin duyurulmasını rica ederim."*¹⁰³

4. Başbakan Adnan Menderes'in Hatay Ziyareti

4.1. Gezi Öncesi Hatay'da Yapılan Hazırlıklar ve Başbakan'ın Karşılması

Başbakan Adnan Menderes Hatay'a ilk ziyaretini 1956 yılında gerçekleştirmiştir. GillilandOil Corporation şirketinin sahiplerinden olan Mr. Jos. Gilliland, petrol kanununa göre kendisine verilmiş olan ruhsat çerçevesinde İskenderun-Arsuz sahasında, Türkiye'de yabancı eliyle açılacak olan ilk petrol arama kuyusunun açılış törenine katılması için bizzat kendisi Başbakan'a davetiye yollamıştır. Bu davet üzerine 3 Ekim 1956 tarihinde Hatay'a gelen

⁹⁹ BCA, 030.01.10.61.12, s. 1.

¹⁰⁰ Yurda Hizmet, 13 Şubat 1960, s. 1; Kahraman Yurt, 16 Şubat 1960, s. 1.

¹⁰¹ Tercüman, 13 Şubat 1960, s. 5.

¹⁰² BCA, 030.01.216.11, s. 5.

¹⁰³ Vatan Cephesi'nde Maraş'ın Sesi, 18 Şubat 1960, s. 1.

Başbakan'ı İskenderun Havaalanı'nda mülki ve askerî erkân ile yaklaşık 10.000 kişilik kalabalık bir halk topluluğu karşılamıştır. Havaalanından itibaren yol boyunca toplanan halkın tezahüratları arasında 50'den fazla otobille İskenderun'a gelen Başbakan, burada yarım saat süren bir konuşma yapmıştır. Başbakan beraberinde bulunan Ethem Menderes, Samet Ağaoğlu, Namık Gedik ve diğer devlet erkânı ile birlikte sondaj tesisinin açılış töreninin ardından Antakya'ya geçmişti. Başbakan Kırıkhan ve Reyhanlı ilçelerine gerçekleştirildiği ziyaretlerin ardından Hatay'dan ayrılmıştır. Başbakan'ın sondaj açılış töreninde yapmış olduğu konuşmada dikkat çeken ifade kısaca şöyleydi: *"Allah Türk Milleti'ne yardım edecektir. Petrol bulacağız. O zaman memleketi satıyorsunuz diye bize hücum etmiş olanların duyacağı hicap, onların cezasını, o mesut günleri pek yakında idrak etmek de bizim tesellimizi ve mükâfatımızı teşkil edecektir."*¹⁰⁴

Başbakan Adnan Menderes 4 Ekim 1956 tarihinde Hatay ziyaretinin son derece faydalı geçtiği Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a 5 nolu uçaktan Van Valisi'ne yazdırdığı bir telgraftan anlaşılmaktadır. Telgrafta Menderes, Antakya Merkezi ile dört kazanın işleri ve ihtiyaçlarını yakinen tetkik ve halkı ile temas kurma imkânı bulduklarını; Antakya halkının samimiyetle iktidarlarına inanarak bağlandıklarını belirtmiştir.¹⁰⁵ Bu telgrafa Cumhurbaşkanı Celal Bayar Malazgirt'ten cevap vermiştir. Celal Bayar Malazgirt'te Sultan Alpaslan'ın hatırası için yaptırılacak heykelin halk arasında büyük bir heyecan yarattığını, bölge vatandaşlarının kendisinden sık sık toprak talebinde bulduklarını, Batman ve Siirt'e yapacağı ziyaretten sonra Ankara'ya döneceğini ifade etmiştir.¹⁰⁶

Başbakan Adnan Menderes'in Hatay'a ikinci ziyareti ise 19 Ekim 1957'de İskenderun'a yapmış olduğu ziyarettir. 1956 yılında yaptığı ziyaret sırasında olduğu gibi Başbakan, İskenderun'da kalabalık bir halk kitlelerinin yoğun sevgi gösterileri eşliğinde karşılanmış; yaptığı gezi ve incelemelerden sonra aynı gün Hatay'dan ayrılmıştır.¹⁰⁷

Başbakan Adnan Menderes'in Adana ve Mersin'in kurtuluş bayramı etkinliklerine katılmak üzere 3 Ocak 1960 tarihinde Adana'da temaslarda bulunduğu sırada İskenderun'dan bir heyet Başbakan ile görüşmek üzere Adana'ya gitmişti. 4 Ocak 1960 tarihinde Adana'ya giden İskenderun Belediye Başkanı Şemsettin Mursaloğlu, Demokrat Parti İlçe Başkanı Ömer Lütfi Arıkoğlu ve beraberindeki heyet, İskenderun'un imar planı üzerine Menderes'e izahat da bulunmuşlardı. Başbakan bu izahatı dikkatle dinlemiş ve heyete şehrin imarı konusunda önemli vaatlerde bulunmuştur.¹⁰⁸

Başbakan Adnan Menderes'in Maraş'ın *"Kurtuluş Bayramı"* etkinliklerine katılıp, şehir içindeki temaslarını tamamlamasından sonra; 13 Şubat'ta Ha-

¹⁰⁴ Ahmet Güleç, *Demokrat Parti İktidarında Hatay'da Sosyal ve Ekonomik Hayat*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay 2016, s. 64-65.

¹⁰⁵ BCA, 030.01.41.244.8, s. 1.

¹⁰⁶ BCA, 030.01.41.244.8, s. 2.

¹⁰⁷ Güleç, *a.g.t.*, s. 65; *Ayyıldız Gazetesi*, 20 Ekim 1957, s. 1.

¹⁰⁸ *Ayyıldız*, Sayı: 2666, 5 Ocak 1960, s. 1.

tay'a geçmesi planlanmıştı. Başbakan Adnan Menderes'in 13 Şubat'ta gerçekleşen Hatay ziyaretinde Başbakan'a birçok devlet erkanı ve milletvekili de eşlik etmiştir.¹⁰⁹ Hataylılar Başbakan'ın şehirlerine gelecek olmasından dolayı hummalı bir hazırlık içerisinde girmişlerdi. Şehrin Akiş tarafına zafer takı kurulmuş, bununla da yetinilmeyerek esnaf teşekkülleri tarafından şehrin Başbakan'ın geçeceği güzergâhlarına taklar kurulmuştur. Şehrin muhtelif yerlerine Başbakan'ın birkaç portesi ile dövizlerin asılması da ihmal edilmemişti. Ayrıca belediye tarafından Antakya şehrinin imarı konusunda bir rapor hazırlanmış ve bu rapor ziyaretleri sırasında Başbakan'a sunulması planlanmıştır.¹¹⁰ Başbakan'ı karşılama esnasında kesilecek kurbanların paraları ise yine esnafın aralarında topladığı paralardan karşılanmıştır. Başbakan ziyaret planı dâhilinde saat 12.00'de Hatay'da olacak ve geceyi Hatay'da geçirecek olan Başbakan'ın şerefine şehir kulübünde bir akşam yemeği verilecekti. Ayrıca Başbakan'ın uğraması ihtimaline karşı kazalarda da hummalı bir şekilde hazırlıklar yapılmaktaydı.¹¹¹ Plan dâhilinde Maraş'tan hareket eden Başbakan'ı, Hatay il sınırı olan Hassa'da Vali Ahmet Topaloğlu, DP İl Başkanı ve İdare Kurulu üyeleri ile vatandaşlar karşılamıştır.¹¹² Hassa'da hükümet konağı balkonundan bir konuşma yapan Başbakan, CHP iktidarının imkânları kısırlaştırdığını, memleketin bu yüzden geri kaldığını söylemiştir.¹¹³ Hassa'dan tezahüratlar arasında ayrılan ve saat 14.00'de Kırıkhan'a gelen Başbakan, gösterilen yakınlığa teşekkür ettikten sonra Kırıkhan'ın ihtiyaçlarının kısa zamanda giderileceğini bildirdi. Başbakan, muhalefete ve bilhassa İsmet İnönü'nün Konya'daki son konuşmasına cevap vererek şunları söyledi:

"İmkânsızlıklar içinde on yıldan beri yaptıklarımız akla, hayale sığacak şeyler değildir. Aranızda biraz yaşlı olanlar eskinin, yani Halk Partisi'nin hizmet telakkisini mukayese edebilirler. Süratle şümulü bir kalkınma içindeyiz. Bu memleket Halk Partisi iktidarı ve onun başı olmadıktan sonra bu memleketin idare edilemeyeceğini bir misal olarak on yıldan beri tekrarlamışlardır. Şimdi on yıldır onlar iktidarda değil, memleketin başka evlatları hizmettedir. Sorarım şimdi size, Halk Partisi'nin başını aratacak bir kusurumuz ve bir noksanımız var mıdır? Allah için söyleyiniz, CHP ve O'nun başı giderse bu memleket idaresiz kalacak demişlerdi. Hizmet dolu, zafer dolu bir on sene, muvaffakiyet dolu bir on sene... Onlar yalnız iş başından uzaklaşmakla kalmadılar, ayağımıza çelme takmak, eteği-

¹⁰⁹ Bu heyette; Devlet Vekili ve Başbakan Yardımcısı Medeni Berk, Muğla Milletvekili Burhan Belge, Adıyaman Milletvekili Sırrı Turanlı, Adıyaman Milletvekili Şefik San, İçel Milletvekili Mehmet Dölek, İzmir Milletvekili Perihan Arıburnu, Sakarya Milletvekili Rifat Kadızade, Başvekalet İktisat Müsteşarı Memduh Yaşa, Basın Yayın Umum Müdürü Altemur Kılıç, Devlet Su İşleri Umum Müdürü Süleyman Demirel, Karayolları Umum Müdürü Fevzi Ataç, Milli Emniyet Umum Müdürü Celal Karasapan, Sinan Tekelioğlu, Başvekalet Kalemi Mahsus Müdürü Arif Özden, Başvekalet Kalemi Mahsus Müdür Muavini Ercüment Yavuzalp, Başvekalet Kalemi Mahsus memurlarından Yurdanur Genya bulunmaktaydı. Bkz. *Atayolu*, Sayı: 4920, 13 Şubat 1960, s. 1-3.

¹¹⁰ *Atayolu*, Sayı: 4920, 13 Şubat 1960, s. 1-3.

¹¹¹ *Atayolu*, Sayı: 6919, 12 Şubat 1960, s. 1.

¹¹² Güleç, *a.g.t.*, s. 66; *Atayolu*, 15 Şubat 1960, s. 1.

¹¹³ "Menderes Dün Hatay'da Dört Konuşma Yaptı", *Cumhuriyet*, Sayı: 12774, 14 Şubat 1960, s. 4.

mizden çekmek, siyasi istikrarı bozmak, bizi muvaffak etmemek ve dış münasebetlerimizi bozmak için hala ellerinden gelen bütün tezviratı yapmaktan geri durmadılar. Artık Halk Partisi'ni aratacak hiçbir şart, hiçbir vesile, hiçbir sebep mevcut değildir. Kimmiş seçim hürsüzleri, rey hürsüzleri, 1946'nun siyaset zorbaları kimlermiş? Biz seçime asla hile katmadık ve katmayacağız. Sanki yapılmış ve yapılacak seçimlere fenalık getirenler varmış gibi şikâyet ediyorlar. Bedava kahramanlık yoluna sapıp: 'Sizi yere vuracağız' diyorlar. Onlar gibi konuşmak icap ederse ben de onlara söylüyorum ki; siz de kanun dışına çıkarsanız, baş aşağı yere vurulacaksınız. Kimlerle mücadele ettiklerini öğreneceklerdir. Hiç kimse kanunların üstünde de değildir. Millet idaresinin karşısında eğilmeyecek baş mevcut değildir. Kuru tehditlerin, korkutmalarn indimizde bir pulluk kıymeti yoktur. Türk Milleti'nin iradesini zebun etmek isteyenlere acımak lazım gelir. Her türlü nizam dışı hareketi başladığı yerde kahretmeye azimliyiz.¹¹⁴

Konuşmasını bitirdikten sonra Kırıkhan'dan hareket eden Başbakan saat 15.40'da Antakya'ya geldi. Başbakan'ı Antakya Cumhuriyet Meydanı'nda bu seyahatin en büyük kalabalık kitlesi tarafından karşılamıştır.

4.2. Adnan Menderes'in Şehirdeki Konuşması

Başbakan Antakya'ya gelir gelmez doğruca kürsüye çıktı ve halkı selamladı. Bu sırada halk kürsüye doğru yaklaşmak istiyordu. Askerler bunu güçlkle önlemeye çalışırken, dipçikle halka vuruyorlardı. Bunu gören Başbakan, askere mani olunmasını istedi. Bunun üzerine askerler çekilip gittiler.¹¹⁵ Başbakan Antakyalılara hitaben yaptığı konuşmada, büyük seçimin baharda olacağını açıkça ihsas etti ve sözlerine: "Hücumların iftiraların kasırga gibi ortalığı savurduğu şu sırada günün hadiselerine karşı sizlerin görülmeme tezahüratınız en susturucu cevabı teşkil etmektedir." diye başlayan Menderes, önce iktisadi kalkınmadan bahsettikten sonra şunları söyledi: "Başka memleketlerde gördüğümüz medeni ve müreffeh şartların memleketimizde de tahakkuk etmesi artık bir emri mutlak halini almıştır."¹¹⁶ Antakya'nın imarı konusunda da temas eden Başbakan, şehrin imar edileceğini, ihtiyaçlarının kısa zamanda yerine getirileceğini ifade etti.¹¹⁷ Daha sonra Başbakan muhalefete cevap vererek şunları söyledi:

"Bu gidişle bir veya iki yıl sonra bu memleket ne güzel bir manzara arz edecek. O zaman rey avcıları ne yapacaklar? Ne yaparlarsa yapsınlar, bizi bu memlekette hürriyet nizamı tesis etmek, siyasi istikrarı tesis etmek istikametindeki azmimizden milimetre inhiraf ettirecek kuvvet dünyada mevcut değildir. Böylesine meşum bir yolda olan muhalefet, kanunların hududu içinde midir? Vatanseverlik duygularının aklın ve mantığın kabul ettiği hudutları içinde midir? Hayır, hayır. Bu böyle olmaz. Memleketi 25,

¹¹⁴ Cumhuriyet, 14 Şubat 1960, s. 4.

¹¹⁵ Cumhuriyet, 14 Şubat 1960, s. 4.

¹¹⁶ Cumhuriyet, 14 Şubat 1960, s. 4.

¹¹⁷ Atayolu, 15 Şubat 1960.

30 sene sustur sonra, bu memlekette hürriyet nizamı kurulduktan sonra, kalk o hürriyeti istismar et. Bana böyle bir muhalefetin devamına niçin müsaade ediyorsunuz diye soracaksınız. Bunların vaktiyle yaptıklarını unutarak bugün bize yalan ve iftira kabilinden sözlerle isnatta bulunanlara, rey hırsızlığı yapanların Demokrat Parti olmadığını söylemekle ilk cevabımı vermiş oluyorum. Eğer bu mevzuda sabıkalı aramak lazımlı gelirse sabık iktidarın başı ne güne duruyor? Bizim iktidarımızın hiçbir kötü hareketi olmayacaktır. Bütün bunlara bir Hilmi-mülayemetle tahammül etmemizin sebebi şudur: Bizim Türk milletine, Türk milletinin vatanperverlik hislerine siyasi dehasına, sezişine imanımız vardır. Hacet hinde kendi işine el koymasını bilir ve hacet hinde “yeter söz milletindir” demesini gayet iyi bilir. Buna inanımız ve güvenimiz olduğu için gelişmekte olan demokrasimizin tarihinde küçük de olsa nahoş bir hadisenin kaydedilmiş olmasını bu memlekete reva görmek istetmemekteyiz. Yoksa millet iradesine dayanarak kanunsuzlukları derhal ezmekteki kudretimizin çok büyük olduğu muhakkaktır.”¹¹⁸

Antakya konuşmasında Başbakan Adnan Menderes, büyük şair Abdülhak Hamid’in “ben ustayım eser senindir” sözünü hatırlatarak; kastettiği vasitanın şahsı değil, DP iktidarı olduğunu açıklamıştır. Eserin Türk Milleti’nin eseri olduğunu ve milletin işlerine bizzat el koyduğunu söylemiştir.¹¹⁹ Başbakan konuşmasının sonunda Antakyalılara, planlanan işlerin ne aşamaya geldiğini görmek için Antakya’ya tekrar geleceğinin müjdesini de vermiştir.

Başbakan Adnan Menderes, Antakya’dan ayrılarak 14 Şubat 1960 Pazar günü İskenderun’a gelmiştir. Başbakan İskenderun da, coşkun sevgi tezahüratı arasında ve her cümlesi sürekli alkışlarla kesilen bir konuşma yapmıştır. Başbakan konuşmasına öncelikle ihtişamlı ve büyük muhabbet içinde yaptıkları karşılama töreninden dolayı İskenderunlulara şükranlarını belirtmiştir. Başbakan iktisadi kalkınma hamlelerinin devam ettiğini ve Türk Milleti’nin çok kısa süre sonra özlediği bir hayata kavuşacağını söyledi. 1957 seçimlerine de atıfta bulunan Başbakan, seçimleri öne çekmelerinin sebebinin başta CHP olmak üzere muhaliflerin işi azıtarak memleket idaresini tehlikeye sokmaları ve basınında bu hareketleri desteklemesi olarak açıklamıştır. Bu hareketlerin özellikle memleketin dış ülkelerle yaptığı ekonomik ve ticari muamelelere olumsuz etki yaptığını; daha seçime bir buçuk sene olmasına rağmen memleketin siyasi ve idari bünyesinin daha fazla sarsılmaması için seçimi öne almayı vatan ve memleket meselesi olarak gördüklerini söyledi. Seçim sonuçları ile ilgili olarak da Başbakan, muhalefetin işbirliği yapmasına rağmen seçimi kaybetmeyi bir türlü içine sindiremediğini ve iktidara karşı hücumlarını giderek artırarak, memlekette anarşi havası estirdiklerini belirtmiştir. Konuşmasında işin son raddeye geldiğini söyleyen Menderes, muhalefetin anarşi ortamı ile iktidarın her an değişmesi gerektiği havasını hâkim kılmaya çalıştığını; darbe-

¹¹⁸ Zafer, 14 Şubat 1960, s. 1; Cumhuriyet, 14 Şubat 1960, s. 4; Milliyet, 14 Şubat 1960.

¹¹⁹ BCA, 030.01.16.86.2, s. 1-4.

nin ve suikastların ikliminin yaratıldığını ifade etmiştir. Gazetelerin menfi tavırları üzerinde de duran Menderes, muhalefetin her söylediğini haber yapan yayın organlarının Irak'ta yaşanan hükümet darbesini övmelerini ve oradaki katillere ait resimlerin her gün gazetelerin manşetini süslemesini eleştirerek; bu gafilleri bu tehlikeli rüyadan uyandıracak olan şeyin Türk Milleti'nin eli ile inecek bir şamar olduğunu söylemiştir. Başbakan, her şekilde iktidara gelecekleri hayal ve sarhoşluğuna kapılan muhalefete milletin itibar etmediğini vurgulamıştır. Menderes, seçimlerden bir sene geçene kadar sükûnetle durumu takip ettiğini ve hiç konuşmadığını, bu zaman zarfında Türk Milleti tarafından muhalefetin foyalarının müşahede edilmesini beklediğini söylemiştir. Başbakan seçimlerden bir sene sonra Balıkesir'e bir ziyaret yaparak orada vurguladığı gibi muhalefetin memleketi nasıl bir uçuruma sürüklemek istediklerini şu sözleri ile ifade etmiştir:

"...Büyük milletimizin seçimler yolundan kendi iradesini memlekete hâkim kılınması imkânının yanında şartlar bir başka yoldan da Türk Milleti'nin işlere el koyması lüzumunu şiddetle hissettiriyordu. Bu sözlerimin bütün memlekette bıraktığı derin akla ve yarattığı neticeler hakikati tamamıyla teyit etmiş oluyordu. Aziz vatandaşlarımız; her şey iktidara gelmek için değil her şey vatan için... Uzun bir yol olarak kullanılan nifakı ezmek lazım. Nifak Cephesi'nden Vatan Cephesi'ne yan yana. İşte o günden bugüne Vatan Cephesi'ne katılan vatandaşlarımızın, aziz ve sevgili kardeşlerimizin sayısı 1 milyonu çoktan geçmiş bulunuyor. Bu hakikati huzurunuzda ifade etmekle büyük bir bahtiyarlık duyuyorum. Filhakika Nifak Cephesi'nden de Vatan Cephesi'ne kitleler halindeki bu geçiş milletçe işlere el konulmuş olmak vakası olarak anlaşılacak icap eder. Türk Milleti hakiki manasında sağlam ve sıhhatli bir demokrasinin hasretini duyuyor ve onu istiyordu. Türk Milleti insanlık, şeref ve haysiyetine en uygun bir idare olarak hakiki demokrasinin hürriyet nizamını gerçekleştirme yolundadır. İyi niyetli aziz vatandaşlarımızın nifakı bir defa daha ezip kahretmeleri ve Vatan Cephesi'ni kuvvetlendirmeleri milletçe yolunda bulunduğumuz hürriyet nizamının, hakiki demokrasinin teminatı olacaktır. Yeter; artık söz milletindir!"¹²⁰

Hatay'dan son derece memnun ayrılan Başbakan Adnan Menderes, son ziyareti sırasında Hatay halkının kendisine karşı gösterdikleri çok samimi alaka münasebetiyle Hatay Valisi Ahmet Topaloğlu'na şu telgrafi göndermiştir:

"Hatay ziyaretimde bütün Hataylıların kazaları, nahiyeleri ve köyleri ile gerek şehir ve kasabalarda gerekse yol boyunca lütfettikleri muhteşem karşılama ve izhar ettikleri çok samimi alakadan dolayı duyduğum şeref ve bahtiyarlık sonsuzdur. Bunu aziz bir hatıra olarak daima muhafaza edeceğimden bütün Hataylı vatandaşlarımızın emin olmalarını ve gösterdikleri çok samimi sevgi tezahürlerinden dolayı en kalbi teşekkür ve muhabbetlerimin iblağını rica ederim."¹²¹

¹²⁰ Yeni Mersin, Sayı: 9478, 16 Şubat 1960, s. 1-2.

¹²¹ Yeni Mersin, Sayı: 9479, 17 Şubat 1960, s. 1.

Sonuç

1960 yılının hemen başlarında Başbakan Adnan Menderes ve İsmet İnönü'nün çıktıkları yurt gezilerinin aslında temel gayesi henüz adı konmamış olsa da, seçim çalışmaları olarak yorumlamak gerekir. Bu çerçevede Başbakan Menderes daha önce kırgın olduğu Kırşehir'e bile ziyarette bulunmuştur. Adnan Menderes Ocak ayı içinde Adana ve Mersin'i daha sonra Şubat ayı içerisinde de daha önce hiç gelmediği Maraş'ı ve birçok kez geldiği Hatay'ı ziyaret etmiştir. Başbakan bu ziyaretlere birçok bakanı, milletvekillerini ve devlet ricalini beraberinde götürerek, ziyaret ettiği yerlerde tam bir gövde gösterisi yapmıştır.

Başbakan'ı bu ziyaretleri esnasında şehir girişlerinde ve meydanlarında toplanan yediden yetmişe büyük kalabalıklar sevgi ve tezahüratlarla karşılamıştır. Başbakan Adnan Menderes'in 1960 yılı Adana, Mersin, Maraş ve Hatay gezileri öncesinde vatandaşların büyük bir heyecanla günler öncesinden şehirlerini süsledikleri ve geç vakitlere kadar Başbakan'ı bekledikleri görülmüştür. Karşılama törenleri için şehirlerin valileri, belediye başkanları, başta olmak üzere; parti il başkanları ve vatandaşlar günlerce geceli-gündüzlü mesai yapmışlardı.

Başbakan Menderes'in güney bölgesine yaptığı bu ziyaretlerinin temel gayesi bölge halkı ile Kurtuluş Bayramı kutlamalarında bir araya gelerek; tetkik ve incelemelerde bulunmak, şehirlerin sosyo-ekonomik durumuna dair bilgiler almaktı. Bu geziler esnasında Başbakan, partililer ile bir araya gelmiş, vatandaşlarla fikir alışverişinde bulunmuş ve partilerinin uyguladığı politikaları halka anlatmak suretiyle onların desteğini almayı hedeflemiştir. Menderes Adana, Mersin, Maraş ve Hatay'da yaptığı konuşmalarda; millî iradeden, petrol rafinerisi alanında yapılanlardan, dönemlerinde kurulan şeker fabrikalarından, elektrik santrallerine verdikleri önemden, dokuma sanayi alanında yaptıkları icraatlardan ve şehirlerin imarı konusunda yapılacaklardan söz etmiştir. Ayrıca konuşmalarının diğer bir temasını da muhalefetin her ne pahasına olursa olsun iktidarlarına çelme takma anlayışı ile hareket ederek darbe çığırkanlığı yapmaları oluşturmuştur.

Başbakan Menderes, şehir içinde yaptığı tetkikleri esnasında; vilayeti, belediyeyi, resmi kuruluşları ziyaret etmesinin yanı sıra bazen de Maraş'ta olduğu gibi geçtiği yerlerdeki CHP'lilerle selamlaşarak, onlarla bir süre sohbet etmiştir. Bazen de bu ziyaretler esnasında çok küçük de olsa Adana'da olduğu gibi CHP'liler ile DP'liler arasında sürtüşmeler olmuştur. Münferit olaylar asla bu ziyaretlere gölge düşürmemiş, Başbakan ve beraberindeki partililer halkın ilgisinden ve sevgisinden son derece memnun kalmışlardı. Adana, Mersin, Maraş ve Hatay gezileri; muhalefetten, dış politikada ve ekonomide yaşanan sorunlardan bunalan Menderes ve DP'liler için ayrı bir moral ve motivasyon kaynağı olmuştur.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, (BCA); BCA, 490.1.0.0.5.27.17; BCA, 030.01.2.16.11; BCA, 030.01.16.86.1; BCA, 030.01.10.61.12; BCA, 030.01.216.11; BCA, 030.01.41.244.8; BCA, 030.01.41.244.8; BCA, 030.01.16.86.2.

Resmî Yayınlar

- TBMM Zabıt Ceridesi*, VII. Dönem, Cilt: 17, TBMM Basımevi, Ankara 1945.
TBMM Zabıt Ceridesi, VIII. Dönem, Cilt: 24, TBMM Matbaası, Ankara 1950.
TBMM Zabıt Ceridesi, X. Dönem, Cilt: 12, TBMM Matbaası, Ankara 1956.
TBMM Zabıt Ceridesi, X. Dönem, Cilt: 20, TBMM Matbaası, Ankara 1957.
TÜİK, Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara 2012.
Resmî Gazete, Sayı: 7438, 21 Şubat 1950.
Resmî Gazete, Kanun No: 6761, Sayı: 9346, 30.06.1956.
Resmî Gazete, Kanun No: 7001, Sayı: 9637, 19.06.1957.
Resmî Gazete, Kanun No: 7037, Sayı: 9704, 12.09.1957.

Kitaplar ve Tezler

- AĞAOĞLU, Samet: *Siyasi Günlük DP'nin Kuruluşu*, İstanbul 1992.
AHMAD, Feroz: *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayınları, İstanbul 1996.
ALBAYRAK, Mustafa: *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2004.
AYATA, Ayşe Güneş: *CHP (Örgüt ve İdeoloji)*, 2. Baskı, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2010.
AYDEMİR, Şevket Süreyya: *İkinci Adam*, Cilt: II-III, Remzi Kitabevi, İstanbul 1968.
AYDEMİR, Şevket Süreyya: *Menderes'in Dramı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1998.
BİLA, Hikmet: *CHP Tarihi (1919-1979)*, 1. Baskı, DMS Doruk Matbaacılık, Ankara 1979.
BOZKURT, Celâl: *Siyaset Tarihimizde CHP, Dünü Bugünü İdeolojisi*, Yayın evi ve Tar. Yok.
BURÇAK, Rıfık Salim: *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş (1945-1950)*, Olgaç Matbaacılık, İstanbul 1979.
ÇAVDAR, Tevfik: *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den Günümüze)*, İmge Kitabevi, Ankara 2004.
DEMİR, Şerif: *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes (1930-1960)*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2009.
EROĞUL, Cem: *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara 1990.
FERSOY, Orhan Cemal: *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*, Mayataş Yayınları, İstanbul 1971.
GÜLCAN, Yılmaz: *Cumhuriyet Halk Partisi (1923-1946)*, Alfa/Aktüel Kitabevi, Bursa 2001.
GÜLEÇ, Ahmet: *Demokrat Parti İktidarında Hatay'da Sosyal ve Ekonomik Hayat*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay 2016.
KABASAKAL, Mehmet: *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960)*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1991.
KARPAT, Kemal: *Türk Demokrasi Tarihi*, 3. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.
KOÇAK, Cemil: *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, İstanbul 2000.
KORALTAN, Refik: *Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilali'ne Demokratlar, DP'nin Kurucusu Anlatıyor Refik Koraltan*, Yayına Haz. Kamil Maman, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.
TEZİÇ, Erdoğan: *Siyasî Partiler (Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye'de Partiler)*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1976.
TOKER, Metin: *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973) -Tek Parti'den Çok Parti'ye (1944-1950)-*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990.
TUNA, Taşkın: *Adnan Menderes'in Günlüğü*, 3. Baskı, Şüle Yayınları, İstanbul 2005.
TUNCER, Erol: *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)*, 2. Baskı, TESAV Yayınları, Ankara 2003.
URAN, Hilmi: *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2007.

UYAR, Hakkı: *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Matbaacılık, İstanbul 2012.

YAVAŞGEL, Emine: *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Durum*, 1. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara 2004.

YETKİN, Çetin: *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi (1930-1945)*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1983.

Makaleler

AKŞİN, Sina: *Demokrat Parti Dönemi, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul 2003.

ALKAN, Haluk - BAĞCI, Hakan: "Sosyo-Ekonomik Değişme ve Siyasal Katılma: Kahramanmaraş Örneği 1950-2002", *İÜSBFD*, No: 39, Ekim 2008.

BOZKURT, İbrahim: "Demokrat Parti'nin İçel Örgütü ve Adnan Menderes'in Mersin'de Karşılığına İlişkin Bazı Notlar", *Türk Tarihinde Adnan Menderes*, Cilt: 1, Adnan Menderes Üniversitesi Yayını: 39, Aydın 2012.

BULUT, Sedef: "Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu", *Akademik Bakış*, Cilt: 2, Sayı: 4, Ankara 2009.

ÖZÜÇETİN, Yaşar: "Demokrasiye Geçiş, Demokrat Parti'nin Kuruluşu, 1946 Seçimleri", *Türkler*, Cilt: 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

TÜRK, Hikmet Sami: "Türk Seçim Sisteminde Oy Hakkı", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 3-4, 1969.

YILMAZ, Ensar: "1946 Seçimlerinde Öne Çıkan Bazı Hususlar", *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2010.

Sürelî Yayınlar

Akşam, 4 Ocak, 12-13 Şubat 1960.

Atayolu, 12, 13, 15 Şubat 1960.

Ayyıldız, 20 Ekim 1957, 5 Ocak 1960.

Cumhuriyet, 8 Temmuz 1953; 30 Ekim 1957; 14 Şubat 1960.

Çukurova, 4, 5, 7 Ocak 1960.

Demokrasiye Hizmet, 30, 31 Ekim 1957.

Halk Postası, 2, 5, 6 Ocak - 8, 13 Şubat 1960.

İleri, 5 Ocak 1960.

Kahraman Yurt, 4 Ocak - 4, 10, 16 Şubat 1960.

Milliyet, 14 Şubat 1960.

Tercüman, 6 Ocak, 13 Şubat 1960.

Ulus, 5 Temmuz 1953; 4 Ocak, 12 Şubat 1960.

Vatan Cephesi'nde Maraş'ın Sesi, 18, 20 Ocak - 15, 18 Şubat 1960.

Vatandaş, 1, 2 Ocak 1960.

Yeni Adana, 1, 4, 6, 7 Ocak 1960.

Yeni Fikir, 5 Ocak 1960.

Yeni Mersin, 27 Mayıs 1951; 27 Mayıs 1957; 5, 6, 7, 16 Ocak - 13, 16 Şubat 1960.

Yeni Ulus, 13, 14 Mart 1954.

Yurda Hizmet, 13 Şubat 1960.

Zafer, 12 Temmuz 1956; 3 Temmuz 1957.

Zafer, 4, 5, 7 Ocak - 3, 14 Şubat 1960.